

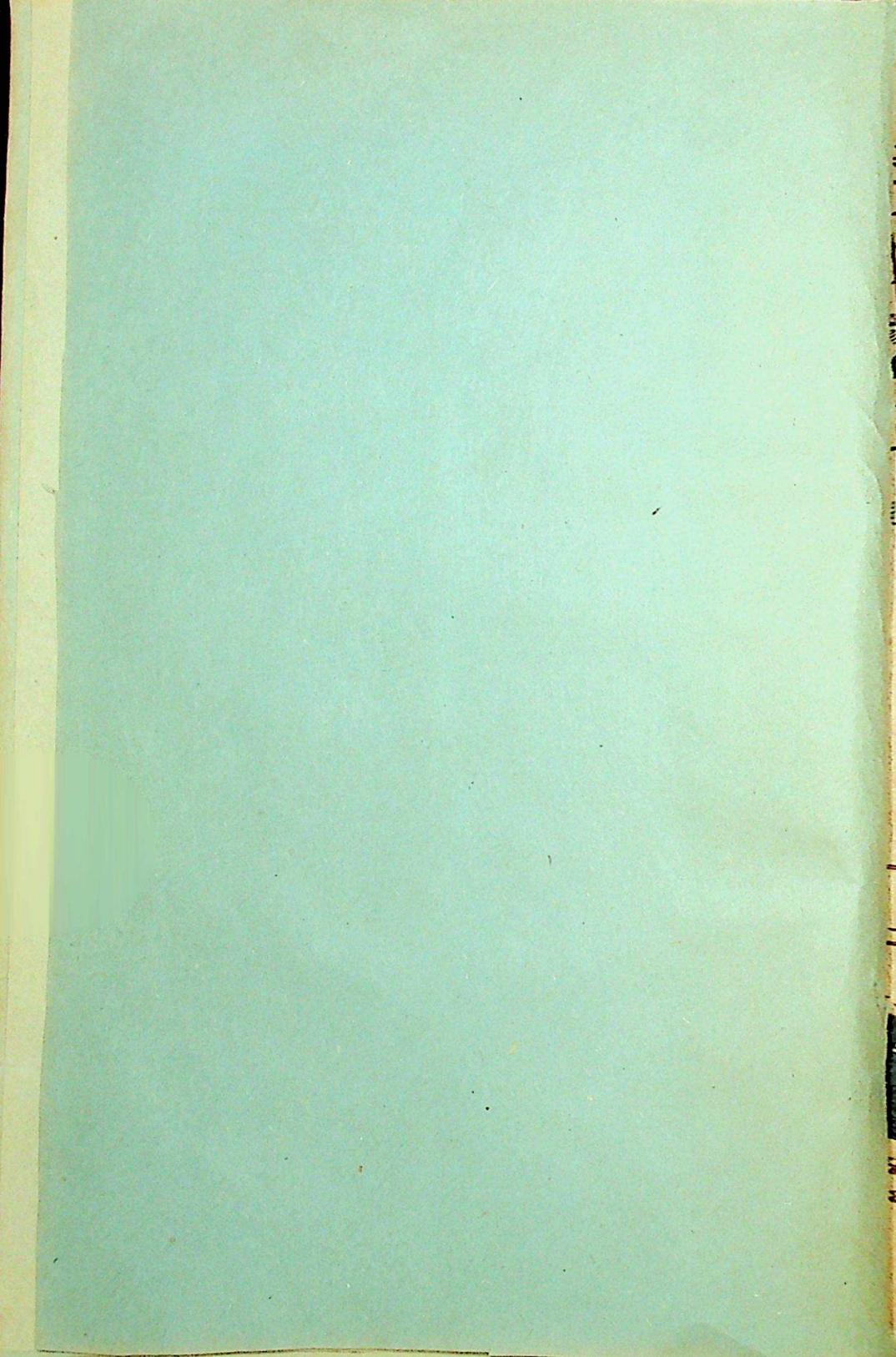
Челкашев
Б15
22.02.20

Badmin B., Kolen S. von Paskow B.K.

Хальмг Келин

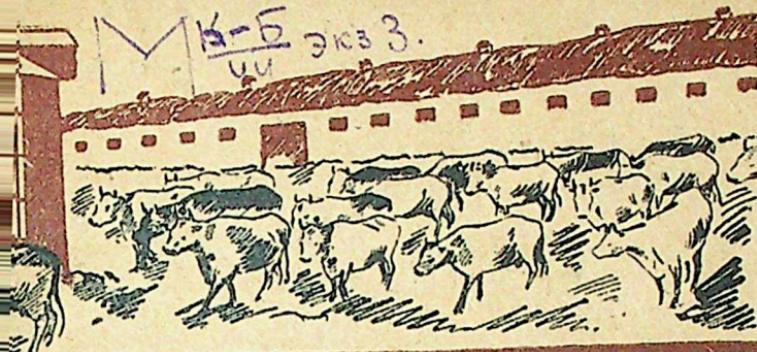
grammatical.

Саратов, 1932.

M 33Б
83
BADMIN B., KOLEN S. Prof. PAŠKOV B.

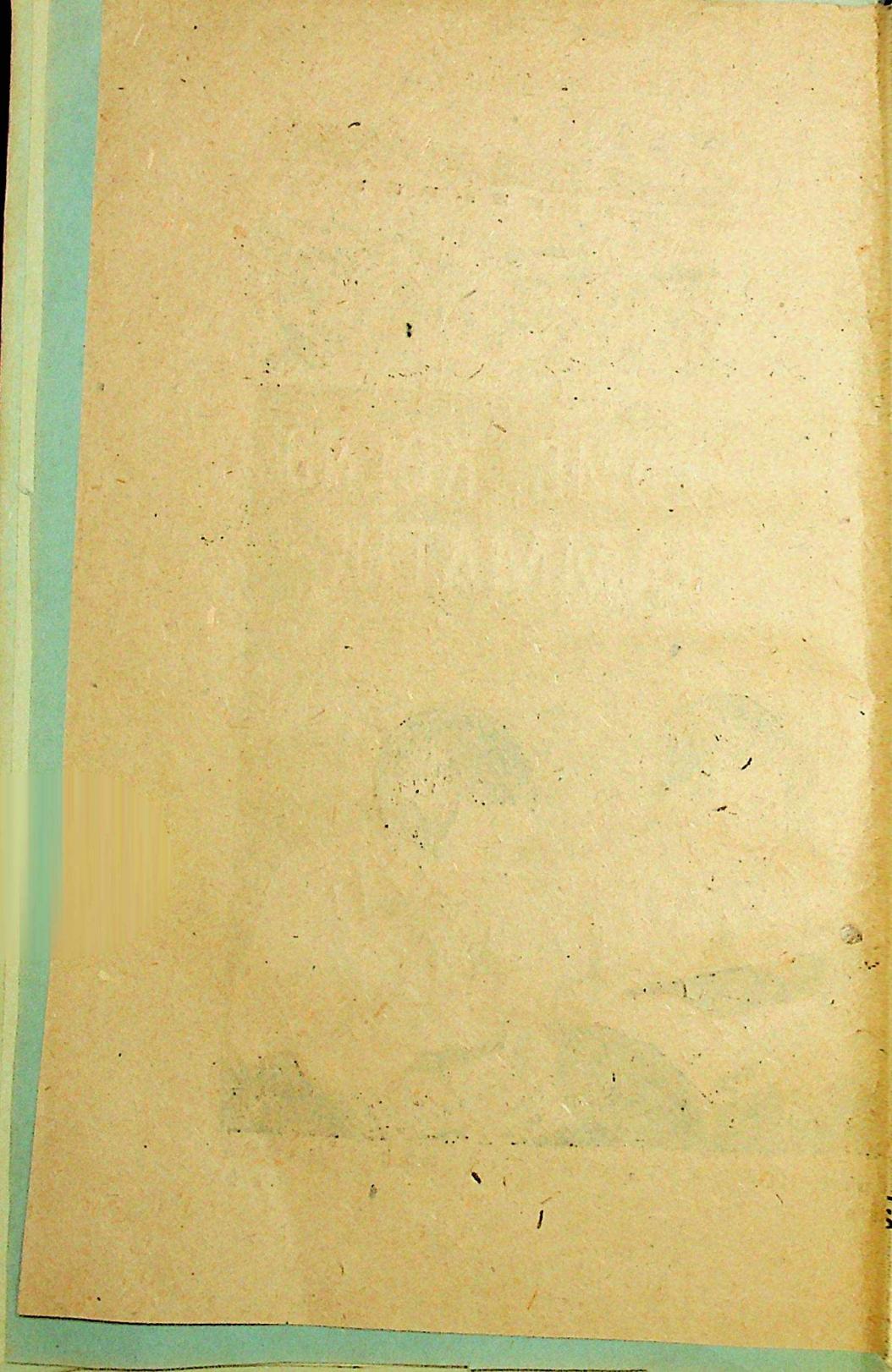
M K-Б
83
УУ
ЭКЗ 3.

XALЬMG KELNӘ GRAMMATİK

IN DORD KӨVӘН - KRAJIN DÖGTR HARHAÇ
1932

M 335
83 2020.

BADMIN B., KOLƏN S., Prof. PAŞKOV B. K.

ХАЛЬМГ КЕЛНӘ GRAMMATIK

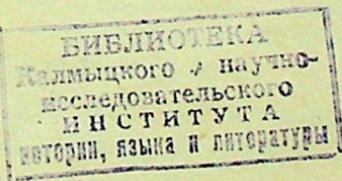
1-ç DEVSNGIN ŞKOLIN 3-ç BAGT

UMŞX DEGTR.

ТӨРӘ JASVRNB MACAGA JA.

(Хальмг таңынан сурхулын правленә мет совет батрулсын мөн)

Izlin dörd kəvən krajin degrər harhaç

Уполн. Главлита № В-31061 Зак. № 1159. Тир. 3.225 Гиз. № 813, Уп-12 Бумага 62×89/16, 4 п. л. 38876 зн. в п. л. Сдано в набор 9/IX—1932 г., подписано к печати 25/X—1932 г. Редактор С. Коляев. Тех. редактор М. Цыплячев.

17-я тип. треста „ПОЛИГРАФКНИГА“, Москва, Шлюзовая наб., 10.

I. XƏVƏR

1 TOLHA

ZƏNG BOLN CEG.

En dor barlata ygmydig umşad, kedy əng bag ygmyd
xınъ onъhz avtn.

Kulak kolxozin xorfn. Mana tanhc delgy surhulıta tanhc
zana. Pioneer uls kirtə wəexş. Dərldəd kesn kədlimş şulun
nə.

Cevrər wəexlə gem irxş. Dorz xurg talas aaşna. Kolxoz
han uslzana. Dord — wijəs mərd orz aaşna. Enzl tərən jir
er harv.

1) UTAZ AVIN. 1. Kyn sansn sanahan, kelsn
ag ygig — zəng gidimn.

2. Zəng boln salu-salu ygmydəs byrdnə.

3. Zəngig neg — negnəsnə salhxın tələ xojr zəngin
oornd təvdg təmdigig ceg gidimn.

-ç ESV. Enynd kedy zəng wəexinъ medz avad taldan caasnd
hz wicəd təvx zəvtə hazrtn ceg təvtn.

Mana aav kolxozd çlən wəenə Dorz surhulən sənər surna.
kolxozin mal xurdar əsnə Pioneer kyn təmk tatxş Lenin oln
udin bags.

-ç ESV. Kyn boln tavahad zəngs wicən. Ter zəngsən neg-neg-
cegər salhxan wicə marttn.

2-ç TOLHA

IK YZGYD BIÇGIN EKLCD BOLN CEGIN XƏΘN.

En dor barlata wəesn ygmydig umşad, jamaran ygmyd
zgər eklz wicgdsinъ şinzlin.

Noman sənər surij! Cevrər vəəxlə gem irxş. Buzr yg e
keltn. Gem irxlə şuluhar emçd yzyl, şkoldan ursn — da
sən avjasarn gertən vəədg surtn. Pioner beln bol!... G
kyn sovetin josna əşəfn. Komuna partı — mana kətlvrç.

Komsomol — pionerin axnr. Erdmin revolyc togta!

- TOLDZ AVTN. 1. Biçgin tyrynd orn ygig ik yzgər eklz biçdimn
2. Cegin daru orsn ygig ik yzgər eklz biçdimn.
3. Zəngin dund, syld orsn ygmyd biçkn yzgydər eklz biçgdnə.*

1-ç ESV. En dor barlata zəngsig taldn būulhz biçəd, ik biçgdx hazırln yzgyd biçəd, ceg təvx hazırln cegin təvt.

Haran uhal uga xot biçə uutn xotin xəən aman zəlx ker
olar niiləd kesn kerg kezə-çign sənər kycnə kolxoz mana e
kerg olna dərlədə kehəd noman dasij keln bollna kəldim
ugata ulsin kyykd cuhar yrmyd neg savas xot biçə uutn d
trən cevrər xadhltn təmk tatxla kynə ooşgt gem irnə ky
orn deer biçə sutn.

2-ç ESV. Evrən bijəsn kyn-bolhn tavahad zəngs biçtn.

Ceg təvxən biçə marttn. Kergə hazırln ik yzg təvxən
icə marttn.

3-ç TOLHA

KYNƏ NERND BIÇGDDG IK YZG.

Mana komuna partı — bagş Leninə byrdəsn partı. Cu
sojuzin komuna partın kətlvrç Stalin mend boltxa! Mana k
xozin axlaçın nern Badm. En şkolın bagşın nern Dorz.

Xalımg tanhçin komuna partın oßkomin seglətr — Zal
Xoxol. En degtrig Sanz biçz. Bydyn ulsin surhulin bagş
Oçr. Cern kolxozının adu xərylnə. Erdnin Oçr təryn nom
dutxş — Oçr gyzrəç.

*TOLDZ AVTN 1. Kynə nernd onbdin ik yzg ekn-
dnb orna. Ylgyrnb: Stalin, Xoxol, Badm, Oçr, Kermn-
Bulhn.*

1-ç ESV. En dor barlata bæesn zængsig taldn bæulhz biçəd, yna nerdiñ jilhnt. Tegəd ter kynə nern bolhnig ik yzgər eklz biçtn.

En dorzin degtr. badim harçnp kirtə! Ter kermnə caasnji? sahan jir sənər umşna. bulhnig durahad tiim cevrər bæedg urtn. Voroşilov ulan cergin tolhaç. zalha xoxol mana inşg. iz nomdan orijl hərə, ci nomdan oratl uga ir! namzl degrən imş!

2-ç ESV. Kyn bolhn tavahad zæng biçtn. Cugtadn kynə nerduruz biçtn. Kynə nerdiñ ik yzgər eklz biçtn.

4-ç TOLHA

TENG SIN, NUURIN, HOLIN, BOLN UULIN NERDT ORDG IK YZG.

En dor barlata bæesig umşad, jamaran ygmyd ik ygydər eklz biçgdsin oltn.

1. Mana kolxoz Şorvin ar erg deer bæenə.
2. Xalun,—Usnd Cast —Uul giz əmtin endr uul bæenə.
3. Sarpin nutgt Cahan —Nur gidg nur bæenə, ter ik xulsta, zahsta nur.
4. Şartu gidg balhsn Izl holin erg deer bæedimn.
5. Izl hol Kək tengslə niilnə.
6. Leninsk —s/sovetsd Bor —Nur gidg nur bæenə.

TODLZ AVIN. Holin, tengsin, nurin, boln uulin nerdig dañgin ik yzgər eklz biçdimn.

Ylgyrnə: Manc, Şorv. Izl,

En dor barlata ygmydig taldan caasnd bæulhz biçəd, jamaran ygmyd holin, tengsin, nurin, uulin, nerd zaazəxin oltn. Tednən ik yzgər eklz biçtn.

Manc gidg hol jir səxn hol. Jaşklın hol xavrin cagt jir unulta.

Enz Şorvin hold jir ik usn orz.

Mancin holin emn vijd çolun uul gidg ik uul bæena.

Komintern gidg kolxoz cahan — nur deer вәене.
Tengs kөvөn nutg kөk tengsin kөvөhөr вәене.
Xar — tengc basl ik tengs.

2-ç ESV. Holin, uulin boln tengsin, nuurin ner orulad та
zәng виçtn.

Tednөnny nерdinь ik yzgөr виçxөn виçe marttn.

5-ç TOLHA

ORN NUTGIN BOLN, BALHSNA, SELӘNӘ NERND
BIÇGDDG IK YZG.

En dor barlata вәесн zәngsig umşad, jamaran ygn
ik yzgөr виçtә вәхинь оныhtn.

.... Mana Sovetin Sojuz kөdлүшç ugata ulsın josn.

Narn harx yzgt Kitd orn giz neg ik nutg вәене.

Hazadin ornd вәесн Monhl nutg bas xalъmglө neg
xmta uls.

Xalъmg Tanһcin cutxln balhsn — Elst gidg nertә.

Sovetin ax josn Moskvad вәене.

Kulþroxod eklz, Şartu gidg balhsnd kegdsn mөn.

Mana kulþtursturmd — Әәdrxn, Şartu, Stalingrad hurvn
nөkd bolzana.

Brojdin nertә kolxoz Jaþkul gidg selәnd byrdsn mөn.

Dund nutgin ax sovet Ulan — Ergd вәене.

Lenin Simbirsk gidg balhsnd harla.

*TOGTAZ AVTN. Orn — nutgin boln balhsna, selәnә
nerd siçgdxlәrn kezä çign ik yzgөr eklz siçgdnә.*

1-ç ESV. En dor barlata zәngsig taldan caasnd buulhз виçtn. Jа
ran ygmydnь orn — nutgin boln — balhsna, selәnә nерdinь о
Ter xamg nерdinь ik yzgөr виçtn.

1. Xalъmg bagşin surhulь әәdrxnd вәене.

2. „Ulan Sar“ gidg naadn şartud eklz harla.

3. Dund nutgin ax sovetnь „ulan — ergt“ вәене,

4. Zyynәxнә selъsovetin вәesnn selәnә nern „yctә“.

5. Mini ax Elst balhsnd zavodt kədlzənə.
 6. Mana Xalıñig tanhç bas delgy surhululta, delgy kolzta bolzana.
 7. Əmərən vəədg Adigej gidg nutg delgy kolxozta, delgy rhululta bolv.
 8. Karl Marks nemş ornd harsn mən.
- 2-ç ESV. Orn nutgin boln balhsdudin, selədin nerd orulad rən vijsən harhad tavn zysn zəng biçtn.
Ter nerdən ik yzgər eklz biçxən biçə marttn.

6-ç TOLHA

PARVLƏDİN, KOLXOZIN, SOVXOZIN NERDT ORDG
IK YZGYD BOLN -- KAVİÇK.

En dor barlata ygmydig umşad, jamaran ygmyd ik
yzgər biçətə vəxinə oňlıtn.

Dəkəd əmənń yzdgəd uga jamaran şin temdg vəxinə
nlyhəz avtn.

1. Şorvin nutgt „Komintern“ gidg kolxoz vəənə.
2. Xalımg tanhçd „Ulan Malç“ gidg sovxozi ykr əsknə.
3. Nanъ „Ulan Xəəç“ gigəd xəə əskdg ik sovxozi
vəənə.
4. Mana kolxozin nern „Xamcan“.
5. Elst balhsnd „Tusta Xaalh“ gidg olna lavk vəənə.
6. Xalımg tanhçin Obkomin tolhaç Zalha Xoxol.
7. Şorvin nutgin stavk deerbəsn olna lavk „Mongolija“
idg nertə.

TOGTAZ AVTN. 1. Jamaran çign sovxozin, kolxozin parvlənə nerd danğın ik yzgər eklz biçgdimn.

Ylgyrnъ: Sovxozi „Ulan — xəəç“, kolxoz „Komintern“.

2. Sovxozin boln kolxozin, kooperativin nerd danğın xojr talan kaviçktahər biçgdnə.

Ylgyrnъ: Sovxozi „Ulan malç“.

3. Kaviçka gisn „temdg“.

1-ç ESV. En dor barlata вәәsn zәngsig taldan caasnd **biçtn.** Sovxozin, kolxozin, parvlәnә nерdinъ jilhz avtn. Ter ner ik yzgәr eklz **biçtn.** Kergtә hazrtн kavičk тәvtн.

Mana olna lavkin parvlәnә nern Olna xaalh. Mini ax H Ulan Odn gidg sovxozd kөdlz вәәnә. Ystә gidg hazrt Xamid gidg nertә kolxoз вәәnә. Badm Tusta xaalhin parvlәnd cer вәәnә.

Mana selәnә komsomolin jaçejk neg bolşevik gidg kol byrdәv.

Sadovka gidg selәnd oktәvтъ gidg nertә komun **biçtn.** ter komun jir sәenәr kөdlz вәәnә.

2-ç ESV. Kolxozin, sovxozin parvlәnә nerd orulad, evrәn **biçtn.** harhad 5 zysn zәng **biçtn.**

Ter nerdәn ik yzgәr eklz biçxәn **biçә marttn.** Kergtә hazrt kavičk тәvxәn **biçә marttn.**

7-ç TOHLA

GӘZӘDIN BOLN ZURNALIN NERND BIÇGDDG IK YZG. KAVIČKA

En dor barlata вәәsn ygmydt jamaran ygmyd ik yzg виçetә вәхинь şinzltn. Dәkәd jamaran ygmyd kaviçkta xіль bas şinzltn.

Biçg meddg kyn bolhn „Tanhçin zәngig“ umşx kergtә.

Bydyn ulsın surhulbd nөkd boldg „Leninә zaavrar“ g zurnal вәәnә, teryg umştn.

Mana şkold „Olna dөrlәn“ gidg ersin gәzәd вәәnә.

Mini aav „Leninә xaalh“ gidg gәzәdt barlaç вәәnә.

Elst balhsnd „Әmgin komunist“ gidg ik degtr harna.

Dorz „Mana keln“ gidg zurnal umşna, tynәsn nand s dasxna.

TOGIAZ AVTN. 1. Gәzәdin boln zurnalın nerd kezә-çign ik yzgәr eklz biçgdnә.

2. Zurnalın boln gәzәdin nerd onьdin xojr talanı kaviçktәhәr biçgdnә.

Ylgyrny: „Mana keln“, „Tanhçin zәng“.

1-ç ESV. En dor barlata wæesn zængsig taldan caasnd buulhz
dæd, alþkþ gæzædin, zurnalini nerdin jilhz avtn.

Ter nerdæn ik yzgær eklz biçtn. Taþr xoþr talþ kaviçka tævtn.

Mini surç wæesn skold gyzræc gidg ersin gæzæd wæenæ.
dm ci tanhçin zæng gidg gæzæd umşñc? Mana kelnd san-
biçsn stix wæenæ. Mana aavulan bahçud gidg gæzædt
gædlæ. Oçr tanaxn şorvin kolxozníg gidg gæzæd umşnu
tanaxn tengs — kewen ynn gidg gæzæd avxulz umşna.

Xalýmg — Bazrt izl — kewen ynn gidg gæzæd wæenæ.

2-ç ESV. Bisæsn harhad gæzædin boln zurnalini nerd orulad
vahad zæng biçtn.

Ter nerdæn ik yzgær eklz biçtn. Kaviçka tævxæn biçæ marttn.

8-ç TOLHA

MNK SURSN TOOTAN DAVTTN. JAXLA IK YZGYD
BIÇDG, KAVIÇKA JAXLA TÆVDGIN CÆELHVR.

En dor borlata zængsig umşad jungad zærm ygn
viçktæhlin cæelhvr egtn. Ter ygmyd ik yzgær jungad
çgdsin bas cæelhz egtn.

Xalýmg tanhçin emtin ik gæzædn — „Tanhçin zæng“.

Komsomolin gæzædin nern „Ulan — bahçud“. Elstd hardg
Dæmgin — kommuñist“ gidg zurnal jir sæn degr. Mana şko-
„Dærlæç“ gidg ersin gæzæd 10 xong bolhnd neg harna.

1-ç ESV. En dor surzæk ygmydt xæryhin biçz egtn.

1. Jamaran, jamaran hazrt yg ik yzgær eklz biçgdnæ?

2. Kaviçka kezæ tævnæ?

2-ç ESV. Evræn wæesn hahad ik yzg biçgddg jovdl bolhnig
ulad zængs biçtn. Kergtæ hazrtin kaviçka tævtn.

II. XƏVƏR

9-ç TOLHA

ZƏNGİG JAMARAN KEVƏR BİÇXİN TUSK. EKN S
BOLN TYNƏS SALĞÇ YG.

En dor barlata zengsig umşad aľkńpъ çik, aľkńpъ x
rinъ onňhtn. Xazhr gisən jahad xazhr gizəxən cəelhv
egtn.

I

1. Saazana eez ykr halzn.
2. Eez halzn ykr saazana.
3. Noxa xuczana cooxr haza.
4. Cooxr noxa haza xuczana.
5. Bi uulav cə ərynə.
6. Bi ərynə cə uulav.
7. Saňhz irv bazras mana.
8. Mana Saňhz bazras irv.
9. Kyn mərtə aaşna dovtlz
10. Mərtə kyn dovtlz aaşna.
11. Aav mana axlaç kolxozin.
12. Mana aav kolxozin axlaç
13. Kolxoz mana kenə kədilmişən səənər
14. Mana kolxoz kədilmişən səənər kenə.
14. Bəənə traktor kolxozd
16. Kolxozd traktor bəənə.
17. Bi jovlav zunaha əvsnd kolxozin.
18. Bi zunaha kolxozin əvsnd jovlav.

TODLZ AVTN. 1. Zəngd orsn ygmyd evrən digtə—
darata bolna.

2. Ter dig — darahinb alslulad biçz orkkla zəng
boldgan uurç odna.

3. Zəngin ygmydnb alslz odxla kyynə kelxər sedsn
yg medgdxş.

4. Ygmydnb dig — dara harn çik biçgdsn bolxla —
ter zəngig çik zəng gidimn.

5. Zəngin ygmydnb aslz odxla — xazhr zəns giz
keldimn.

1-ç ESV. En dor barlata xazhr zəngsig umşad taldan caasnd
ikləz biçtn.

I

1. Cokna səənər dombr jir Badm.
2. Bulhn bolad kyykdtə nilx surhulıdan irz çadxş.
3. Badm kezənə doklad xurgt komsomolin.
4. Sanhz umşana Badmind degr.
5. Hurvn Bada, Sanz, Dorz uslzana xə.

2-ç ESV. Evrən blixtı kyupn tavahad zəng biçtn. Zəngsinib
ygmydinb cikər dig — darahinb olz biçtn.

10-ç TOLHA

ZƏNGIG JAMARAN KEVƏR BIÇXIN TUSK.

En dor barlata vəəsn zəngsig umşad al'bkn çik, al'bkn
xazhrinb oltn. Xazhr gisən jungad xazhr bolzaxinb
cəəlhtn.

1. Bi degtrən umşzanaç.
2. Bi degtrən umşzanav.
3. Çi biçg biçzənəv.
4. Çi biçg biçzənəç.
5. Badm en degtrət avç xərtn.
6. Badm en degtrən avad xərtn.
7. Stavkin şkolas hurvdgç bagur surzanav.

8. Stavkin şkolin hurvdgç bagt surzanav.
9. Dorztə Kermn manla neg şkolar surzana.
10. Dorzin Kermn manla neg şkold surzana.

TODLZ AVTN. 1. Zəngd vəəsn ygmydin çilgçen
çik bolxla ygmyd neg—negnənn ylməd çik vəənə
gidg ter.

2. Kelxar sedsn ygmyd çikdən harsn bolxla—yg-
mydin çilgçen çik solna gidg ter.

1-ç ESV. En dor barlata zəngsin ygmydig çiigçlin cikləd
dan caasnd biihliz biçtn.

1. Bi en zil arvn hurvnas orzanav.
2. Mana kolxoz əvsntə kədlhnd harç odla.
3. Eez noosnd yrzənə.
4. Kolxoz xənəhən kirhənə.
5. Bi əryhdən ert bosad nomlarn ornav.
6. Bası şahalə naaçana.
7. Şkolin kyykd xotar uuzana.
8. Bagş degrtryr umşzana.
9. Bembə mərnəs ky zurzana.
10. Manad erslə gəzəd vəənə.

2-ç ESV. En dor barlata xojr xazhr zəng xorndan jamaran J
hltəhin cəəlhiz egti.

1. Ukr saazana eez halzn.
2. Bi degtrin umşzanaç.

11-ç TOLHA

ZƏNGIG JAMARAN KEVƏR BIÇXIN TUSK. SURSAN
DAVTLHN.

En dor barlata hurvn zysn zəngig umşad kedy zys
zəngnə xazhrin onyltn. Jungad xazhrin cəəlhtn.

Xazhr zəngsnə xorndan jamaran jihltəhin cəəlhtn.

1. Mərn neg aaş-	Negr mərnə gy-	Neg mərn gyy-
na gyyz.	yz aaşna.	aaşna.

2. Biçə hararn xot kirtə id! .	Kirtən harur xot niçə id!	Kirtə hararn xot biçə id!
3. Uga buslhl us niçə uutn!	Buslhl ugav usna niçə uutn.	Buslhl uga us biçə uutn!
4. Manad vəənə nydtə dərvn xar noxa.	Manad dərvtə nyd- tə xar noxa vəənə.	Manad dərvn nyd- tə xar noxa vəənə.
5. Mini dy stix xa- lымg kelnə səənər Do- z jir.	Mini dy Dorz xa- lымgas stix jir səənə kelnə.	Mini dy Dorz xa- lымg stix jir səənər kelnə.

En dor barlata vəəsn survrmudt xəry biçz əgtn.

1. Zəng gisn jumb?
2. Zəng junas byrdnə?
3. Jamaran zəngig çik zəng giz keldv?

**1-ç ESV. En dor barlata vəəsn zəngsig çıkləd, taldan caasnd
suulhz biçtn.**

1. Xanin seləsovetəs mana seləsovet dərlənə kele.
2. Kolxoz duuszana xadad tərəhən.
3. Əəmij usnd kəvyd oç?
4. Badm zaxd xotna aç naadij şaha.
5. Oçrə Cahan cacu eezlə mana naşın boldimn.
6. Boldg dəçn jisn dolan, dolan.
7. Dəkz jisn, jisn najn negn boldg.
8. Boldg zun arv-dəkz arvn.
9. Kyykn dərətə ut'udcn.

2-ç ESY. Bükvarasn avad tavn zəng biçtn.

12-ç TOLHA

ŞUD BOLN XƏRYD ZƏNGS.

**En dor barlata vəəsn xojr əng zəngsin neg viitknə
neg viitkəsn jamaran jilhltəhinə xələtn.**

1. Degtr vəənə.	Degtr uga
2. Bi mednəv	Bi medxşiv
3. Mana degtrəs umştn	Mana degtr biçə umştn.
4. Xur orzana	Xur orzaxş.
5. Noxa xuczana	Noxa xuczaxş.

6. Malorż aaşna	Mal orz aaşxş.
7. Tərənə harcny jir sən	Tərənə harcny sən
8. Adun us uuzənə	Adun us uuzəxn ugə
9. Manz maşihər əvs xadz jovna	Manz maşihər əvs jovxş.
10. Bulhn gəzəd umşz vəənə.	Bulhn gəzəd umşz və

*TOGTAZ AVTN: Tyryn zaxd vəəsn zəngsinə şu
zəngs giz keldimn.*

Daruk bag zəngsinə xəryd zəngs giz keldimn.

1-ç ESV. En dor barlata zəngsig xəryd zəngst xəvrylz bığ

1. Mana bagt vəəsn kəvyd kyykd surhalən dərlədə s
xana.

2. Skolin eərk xotn surhulən sənər surçənə.

3. Dorz, Saəz xojr mal uslz vəəcxanə.

4. Oçr, Erdni Liz hurvn ger bərz vəəcxanə.

5. Zurhana kolkoz xəəhən kirhzənə.

6. Surhulin kəvyd, kyykd nomdan orzənə.

7. Ulana Hərə kəvydən sənər surhna.

8. Badm evgn mər səənər tavlna.

9. Serətr kyykdən muhar surhna.

10. Mana untdg eərə dan kir uga vəənə.

11. Bi ərynd ert bosnav.

12. Alımn işəsn xol unnə.

13. Jamana Manz əvs xadxlarn jir şulun.

14. Endr jir sən ədr bolzana.

15. Xəəç xəəhən us orulz aaşnə.

16. Kəvyd xəənə uslurt odcxatn.

17. En zil malin çinən jir sən bolzənə.

18. Badm Ətə xojr mal xərylnə.

19. Nana kolxoziqx tərənə kədləştən harç vəənə.

20. Dərlədəd kesn kerg kezə — çign sənər kycnə.

2-ç ESV. En dor barlata vəəsn xəryd zəngsig taldan caas
buulhad — şud zəngs kez bığtn.

1. Dorzin surhulśń nanas tatu biş.
2. Kolxozi evsən xadad uga.
3. Bolınicin emçnr asxlz gemtə ky xələxş.
4. Ker mərn Hərəd es vərgdz.
5. Cahan, Bulhn, Kermn edn şkolin kyykdin xovc ujz ilusad uga.
6. Zırhl emgn kəgşən bolv çign surhulbd ordgan xajxş.
7. Kolxozin efs xadzəsn uls oda — çign kədlimşən duusad uga.
8. Mana şkold oda şyyvr bolzəxş.
9. Şanhz, Erdnă xojr surhuldan ordgan uurad uga.
10. Bi kesgəs naaran degr umşad ugav.
11. Mana bagt surdg, Kemə, Xarva, xojr alvldgan xajxş.
12. Bi xalımgar xurdar umşz çadxşiv.
13. Mini dy Kermn nanas xurdar umşz çadxş.
14. Manaxn tərəhən eklz xadad uga.
15. Dərlədə kesn ulslarn bidn bocahan batrahad ugavdn.
16. Mana şkolin harudt bodncg sənər es urhz.
17. Dolana dalhsn kergig bi kycəz cadsn ugav.
18. En zil ik han bolz vəəexş.

13-ç TOLHA

XOJR YGƏR, HURVN YGƏR BIÇGDSN ŞUD ZƏNGS.

En dor barlata zəngsilg taldnă buulhz biçtn.

Tyryləd xoşad ygər biçətə zəngsină jılıhəd biçckəd, dəkəd tegəd hurvad ygər biçətə zəngsină neg hazr biçtn.

1. Aav aaşna. 2. Bagş surhulb surhzana. 3. Bi umşənəv.
4. Kermn biçg biçzənə. 5. Dorz zurzana. 6. Naatksnă bas zurzaxhana. 7. Xonx ziññzənə. 8. Kyykd xotan uuzana. 9. Xur orzana. 10. Manz mərən uslzənə. 11. Xarla us taçana. 12. Oçr xara zogçana. 13. Bulhaş uulbzana.

1-ç ESV. En dor barlata salu-salu ygmydəs nillyləd xoşad ygər zəngs kehəd biçtn.

Xəelzənə. Orzana. Urhzana. Mərn. Casn. Nohan. Xadlhn. Tərən. Ker. Məndr. Bylzənə. Çigən. Xuczana. Kyrn. Noxa.

Uulbzana. Kykd. Çon. Noxa. Өszənə. Kolxoz. Bulhaş. U
zana. Kermn. Zurzana. Biçzənə. Dorz. Manz. Sanz.

2-ç ESV. En dor barlata ygmydin çilgçınb soləd hurvad !
nillyləd şud zəngs kez biçcxatn.

Kolxoz. Mern. Mana. Xot. Əslhn. Asrx.

Bagş. Adu. Kəvydən. Aduç. Surhlhn. Uslx.

Surhulən. Badm. Dərldən. Degtr. Surzənəvdn. U
Komsomolin. Liz. Xurg. Doklad. Bolzana. Kezənə. D
Axlaç şiidv. Badm seglətr. Bolzana.

3-ç ESV. Evrən viisəsn harhad hurvad ygər nillyləd,
arvad şud zəngs biçtn.

14-ç TOLHA

DƏRVƏD YGƏR BOLN TYÜYNƏS OLN YGƏR BIÇSN S
ZƏNGS.

En dor barlata zəngsig umşad, kedyhəd ygər biçgds
oltn.

I

1. Gelə — Sovetin josna əşətn. Gelə kyn kulak, zəsn, x
ən — iñbg.

2. Mana xaalh — bat kolxoz. Gelngyd kolxozd jir-dur

3. Bidn gelngydlə şunz nooldij. Tednə xortəhinb ol
cəəlhij.

II

Zalxu kyn onydin ard xocrnə. Kezə — çign sansn kerg
kycəxş. Pioneer kyn — zalxu, xuurmıg viş. Kezə-çign sansn k
gən şuluhar, digtəhər kycənə.

Olnə daalhsn kergig evrəhəsn ylyhər kycənə.

Pioneer təmk tatxş, buzr vəəxş. Pioneerin josn, avjas
səənər mednəvdn.

Biçətə vəəsn kevərnə cugtın kycənəvdn.

Bidn cuhar bagş Leninə açnr.

Mana pionermydin byrdlhın Leninə nertə.

Leninənnə yıldəsn gerəsig aldl uga kycəx bidn.

Pioneer kədlimş ulsin kergt beln bol!..

1-ç ESV. En өмн віjdнь barlata вәеен zәngsig талдан caasnd buulhз віçәd, dutu ygmydinь ard — віjdнь вәеен ygmyd zagasпь olz avad kycәhәd віçtn.

1. En xotna..... ard jovna.	1. Xudgas.
2. Mini..... cuhar kolxozd вәәnә.	2. Soxrlә.
3. Mana..... kyykd no mdan	3. Cokzana.
orz оç.	
4. Dorzin noxa..... jumн.	4. Surhulbd.
5. Mana şavr ger jir.....	5. Dulan.
6. Şkolin өмн көvyd..... паа-
çana.	6. Mәçg.
7. Mini eez bydyn ulsin..... orna.	7. Zuuhaç.
8. Surhulb uga kyn..... әdl.	8. Axnr.
9. Kermn мәsihәr ys.....	9. Şkolin.
10. Oçr kolxozin adu xudgas.....	10. Mәrd.

2-ç ESV. En dor barlata ygmydig nezәd — nezәdәr orlad zәn-
gs віçtn.

1. Ger.	6. Gerәs
2. Gerin.	7. Gerlә.
3. Gert.	8. Gertә.
4. Geryr.	9. Geryr.
5. Gerәr.	10. Gercә.

15-ç TOLHA ХӘRYD ZӘNGS.

En dor barlata zәngsig bolhahad umşad, zәngig xәryd
bolhdg jamaran ygmyd boln ygin xөvers wәdgинь onьhз
avtn.

1. Kyykd xotan uuzaхş.
2. Mini egç kamzol ymsxş.
3. Mana көvyd kyykd nomdan orad uga.
4. Şkolin bagcin tarvs bolad uga.
5. Bagşin umştn gisn degtrig Dorz es umşz.
6. Otrәdin daalhsn kergig Manz es kycәz.

7. Geln kyn kezə — çign ugata ulst tus kyrgdim biş.
8. Xovctəhən orn derən kevtdim biş.
9. Kirtə hararn xot bərz biçə id!
10. Taldan kyn uusn savar xot biçə uu!

TODLZ AVTN. 1. Xəryd zəngs dəngin: ES, BIÇƏ, UGA, BIŞ, Ş, gidg ygmydər damzz biçgdnə.

2. UGA, ES, BIÇƏ, BIŞ gidg ygmyd zəngd orxlarn naadk ygmydəsn salu biçgdnə.

3. Ş gidg yzg (ygin xəvər) xəryd zəngd orxlarn zəngin neg ygənb xamdan biçgdnə.

1-ç ESV. En dor barlata bəəsn zəngsig taldnə buulhz biçtn.
Bıçxlərn şud zəngsərnə xəryd zəngs kez biçtn, xəryd zəngsərnə şud zəngs kez biçtn.

1. Mana xalbımg tanlıçin kulbtsturm eklz orkv.
2. Dorzin Sanz mana xotna ulsig ekləd surhzana.
3. Kədlıms kesn kynd xot xovcn oldnə.
4. Ykx xulhn miisin syl zuuz nadna.
5. Mini dy Badm ikər alvílxş.
6. Cevr kyynd gem irxş.
7. En zil xadlhın ikər urhsn uga.
8. Kyykd tyykə us biçə uutn!
9. Ter met tyykə tems çign idxm biş!
10. Kolxoz kyn bijən uhadg gerz bərz bəənə.
11. Oçr mər unz çadxş.
12. Cahān, mərn deer çanhur jovna.
13. Sanhz xojr təgətə maşihər jovz çadna.
14. Badm undg maşihər çign jovz çadxş, mər-çign unçadxs.

2-ç ESY. En dor barlata bəəsn zəngig xəryd bolhdg 5 zysr ygmydig orulad 10 zəng bijəsn harhad biçtn.

1. Uga. 2. Biçə. 3. Ş. 4. Es. 5. Biş.

16-ç TOLHA.

KELGÇ BOLN SURGÇ, XƏƏKRGÇ AJSTA ZƏNGS.

En dor barlata hurvn əng zəngsig umşad jamaran ajs-
əhər kelgddginə onlıhtn.

1. Dektr vəənə.	Degtr vəəny?	Degtr aldv!
2. Kəlgn vəənə.	Kəlgn vəəny?	Kəlgn dala vəəz!
3. Ujata mərn ldrz odla.	Ujata mərn aldrz- odvu?	Ujata mərn al- drz oç!
4. Manaxs şulu- ar kycəz jovna.	Manaxs şuluhar kycəz jovnu?	Manaxs iim şu- luhar kycəv!
5. Kolxozin hal- n azrh xurdn mərn.	Kolxozin halzn azrh xurdn mərnju?	Kolxozin halzn azrh xurdn mərn!

TODLZ AVTN: Tyryňk bag zəngsnə — kelgç ajs-
ta zəngs gidimn.

Dundk bag zəngsnə — surgç ajsta zəngs gidimn.

Syylnk bag zəngsinə xəəkrgç ajsta zəngs giadimn.

17-ç TOLHA

SURGÇ ZƏNGS.

En dor barlata surgç zəngst xərys bıçz əgtn.

1. Kəvyn kedytəvç?
2. Kyykd, noman daslt?
3. Endr pionermydin xurg boln gizəny?
4. Tana xotnd kedy ky surhdg bags vəənə?
5. Umşlhna gert radio vəəny?
6. Kolxoz tərəhən xadz duuslu?
7. En salgt kedy kədlimşç vəənə?

8. Xotin xəən aman zaalədvç?
9. Seləsovet yynəs xolij?
10. Tana şkold ersin gəzəd vəəny?

TOGTAZ AVIN. 1. Ju surv-çign ter survrtn-surzəng soldimn.
2. Surgç zəngin ardnı survirin temdg „?“ təvdim
3. Survirin temdgın xəən viçsn ygən ik yzgər ekviçdimn.
4. Surgç zəngd əgsn xəry-kelgç zəng soldimn.
5. Kelgç zəngin ard ceg təvdimn.

1-ç ESV. En dor barlata zəngsig umşad, taldan caasnd vəçəd zəng bolhna ardnı kergtə temdgidydin olz təvtı.

Xələtn mana aav aaşna Aavçın xamaran odlə Kolxoza mərd kətləd urldand odlə...

Əvgn mend jovz irvta irv Ne urldan jamaran bolx teñkən uga Ne, mana kolxozin azrh jahv Ja, mana kolxalzn gyynə gidgər gyvv Tuq ekn harç gyysn kevtən sysyryll uga irv Tyynd xursn uls: „Jahsn gyydg mərgildəd şuugad vəəv.

Xərńń tiikm biləl en Oda mana halzntı andrad vəəsn Ne mərəńń jun vəəz Mərəńń neg toxı eməl, xərn met Dəkəd deernı taňhç tuursn xurdın mərn gix magtalın bas əgv Po-o jir. Ik bajrıa junnı bolz entn Sən adı əs gidg en oda ulm səənər şunz malinnı toxminı bas-çign ənər jasx kergtə Mana keimdn-bolv çign unsn, xadhısn k dən, xələsən malan əmülərn ədl sanz xələx asrx zəvtə Tegəd mana kolxoz ulm əsəd batrad jovxın bolzana

2-Ç ESV. Evrən vüisəsn harhad kyyni tavahad surgç zəngs v

18-ç TOLHA

XƏƏKRGÇ ZƏNG.

En dor barlata vəəsn stixig kergtə ajsarnı umştn.

... Xarçudin mənk zirhl

Xotdudar on्दdin badrtxa!

Xarlıghan xamxısn nutgtm
Kədləşin çinr delgrtxə!..
Bolşevigin ulan xavrig
Sumni xurdar ərgzylij!
Byrdəgç socializmin nernd,
Baatr tanihən magtij!.. (S.K.)

TODLZ AVTN. 1. Xəəkrgç zəngin ardın xəəkrgç
temdg(!) təvdimm.

Ylgyrn b: Baatr tanihən magtij!

2. Xəəkrgç temdgin xəən ik yzgar eklz viçdimn.

Ylgyrn b: Xələ!.. En үmkən kelzəx yığın! Kyuna
keşyр xamxız orkvç? (N. M.)

1-ç 'ESV. En dor barlata bəəsn zəngsig taldın biihləz viçəd,
ergtə — hazrtn xəəkrgç, surgç temdgyd boln cegmydin təvtn.

... „Dorx xamahas irvç Adu uslad iryv

lim şuluxnje

Tegəd, naaç dərldə kelyv Xərnə, xərnə maşın ədl kyn-la
ana kyyntn...

Setklən təvəd kexlə kədləş gisntn — şulun boln amrar
egdəd bəənə

Mel terçən ynn... Ter dotr jir tana brigad syrkə gidgər
edləzənə...

2-ç ESV. Evrən-biisinn meddg lozungsan cugtn bicz avtn.

19-ç TOLHA

DAVTLHN. SURGÇ ZƏNGST XƏRYHINB ƏGLHN.

En dor barlata surlhn, xəry əglhn bolhnig umştn.

1. Badm, ci saaxnda xama biləç? Xəry: Bi saaxnda nom
urdg ərəd biləv.

2. Bulhn, saaxnda, xama biləç? Xəry: Nom surdg ərəd.

3. Adun us orz irvy?

Xəry: Adun us orz irəd uga.

4. Adun us orz irvy?

Xəry: Uga (irəd uga).

5. Kolxoz evsən xadz duuslu?

Xəry: Kolxoz evsən xadz duusad uga.

6. Kolxoz evsən xadz duuslu?.. Xəry: Uga (duusad uga)

7. Əlzət, tana kəvyn surhulən təgskly? Xəry: Mana kər
surhulən təgskz orkla.

8. Əlzət, tana kəvyn surhulən təgskly?

Xəry: Təgsklə.

9. Kolxozin axlaç xurgas irly?

Xəry: Kolxozin axlaç xurgas irəd uga.

10. Kolxozin axlaç xurgas irly? Xəry: Uga (irəd uga)

TODLZ AVIN. I. Sursn ygd eədg xəry xojr en
solna—ut, axr xojr.

Ylgyrn b: Kolxoz tərəhən xadz duslu?

Ut xəry: Kolxoz tərəhən xadz duusad uga

Axr xəry: Duusad uga (uga).

2. Ut ax xojr xəry onbdin ik yzgər eklz siçgdnə.

1-ç ESV. En dor barlata surgç zəngst cugtadnə utar xəry eəc v

1. Hərə, ci pionert bəədvç?

2. Pioneerin josn avjas xamgig aldl uga kycədvç?

3. Tana otrəd jamaran otrədlə dərlədə kelə?

4. Bulhn, aavçn kolxozd jamaran kedilmiş kenə?

5. Kyykd şkoldan dassn cevr bəəlhərn gertksən bəəlh
bolvt?

6. Cahan, çini eez bydyn ulsin surhuləd ornu?

7. Kəvyd, gertən odxlarn bydyn ulsin surhuləd nə
boldvt?

8. Şkolin harud səənər urhzəny?

9. En zil tana şkol kezə noman eklx?

10. Çini dyyçnə surhuləd ordg bollu?

2-ç ESV. En dor barlata odak surgç zəngstən axr xəry
əgç-biçtn.

1. Hərə, çi pionert bəədvç?
2. Pionerin josn, avjas xamgig aldl uga kycədvç?
3. Tana otrəd jamaran otrədlə dərlədə kelə?
4. Bulhn, aavçn kolxozd jamaran kədilmiş kenə?
5. Kyykd, şkoldan dassn cevr bəədlərn gertksən bəəlhədg
əolv?
6. Cahan, çini eez bydyn ulsin surhuləd ornu?
7. Kəvyd, gertən odxlarn bydyn ulsin surhuləd nəkd boldvt?
8. Şkolin harud sənərə urhzəny?
9. En zil tana şkol kezə noman ekix?
10. Çini dyuçnə surhuləd ordg bollu?

20-ç TOLHA

JAHZ SURVR KEXIN TUSK.

En dor barlata zəngig umşad, zəngin yg bolhnd jahz
survr kegdsinə onvhz avtn.

Kolxozin buur səəxn.
Oçr dərlədəd kədilmiş
kenə.
Mini ekm xalımg
cəəd durta.
Manaxn ersin gə-
zəd harhna

Kenə buur səəxn?
Kolxozin jun səəxn?
Kolxozin buur jamaran?
Ken dərlədəd kədilmiş kenə?
Oçr jahad kədilmiş kenə?
Oçr dərlədəd ju kenə?
Oçr dərlədəd kədilmiş jahna
Kenə ek xalımg cəəd durta?
Mini ekm xalımg cəəd durta?
Mini ekm jamaran cəəd durta?
Mini ekm xalımg juund durta?
Mini ekm xalımg cəəd jamaran?
Kenəxn ersin gəzəd harhna?
Manaxn jamaran gəzəd harhna?
Mamahn ersin ju harhna?
Manaxn ersin gəzəd jahna?

TODLZ AVTN. 1. Zəngd vəəsn yg bolhnd survr kez solx mən.

Ylgyrn b: Kəkə degtr umşzana.

- a) Ken degtr umşzana?
 - b) Kəkə ju umszana?
 - c) Kəkə degtr jahzana?
2. Survr kexlərn: Ken, jun, jamaran, kedy, albk... gidg ygmydər damzulz surdimn.

1-ç ESV. En dor barlata zəngsin ygmyd bolhnd survr bıçtı

1. Kolxozin tərən ik.
2. Mana nom surdg ərə sarul.
3. Bidn kulakla nooldnavdn.
4. Gelngyd mana xortn.

21-ç TOLHA

YG BYRDLHN. ERKN YG BOLN TYUNƏS SALGÇ YG

En dor barlata zəngsig umşxlarn doran tatasta ygmyd
dinb onbhz jovtn.

1. Manz xən tal odv.
2. Kolxozin xəç manad suuna.
3. Adun us orz aasna.
4. Mana Hərə aduç bolla.
5. Koperativin lavk ed tygəzənə.
6. Badmin Eenə kooperativin lavkç.
7. Sanz yyg bıç.
8. Okn bıçg bıçzənə.
9. Bulhn nyckn hararn xəes bıçə bər.
10. Kermn ter bəryl as.
11. Dorz əvsən ert x ad.
12. Bi xadur bylydz vəənəv.
13. Cahan ərmən byl.
14. Kooku suulhin bylyr jahla?

15. Kolxozin xar mərn jir sən xatrna.
16. Təəltə **xargçn** bas tyynəşçpə tatu biş.
17. Əlzət cə uuzana.
18. Bata jir cəəsg.
19. Zuraç en Leninə zurg zur.
20. Dorz, harad terzin xaahul x a.

TODLZ AVTN. I. Taruhar sarlata ygmydn̄ ekn ygmyd.

- Ylgyrn̄ b: xən, xad, xa, cə, zur, adun.*
2. *Lastrxə xarar sarlata ygmydn̄ — hargç ygmyd.*
Ylgyrn̄ b: xəç, xadur, xahul, cəsg, zur-zuraç, aduç.
3. *Ekn ygəs hargç yg byrdəd xəvərsn̄ en: ç, yr, yl, ul, ur, gən, sg, g, c, vr.*

1-ç ESV. En dor barlata zəngsəs ekn ygmydəs hargç ygmydlin̄ jillhz avad taldan caasnd biçtn.

1. Bulhn mər unad xurgt odla.
2. Mana Badm komandirin mərc vəənə.
3. Endr mana xotnd nər bolzana.
4. Sanz jir nərsg.
5. Ci, bekər biçə biç!
6. Elstəs nand biçg irv.
7. En aah caaran təv.
8. Caahasn aah təvyr xojr as.
9. Bula çilənə məngən eg.
10. Nand dəkz egvr uga.

2-ç ESV. Evrən biisəsn harhad arvahad ekn yg biçtn. Ter ekn ygmydəsn hargç ygmydin̄ bas biçtn.

III. XƏVƏR

ƏƏSİN TUSK SURHULU (FONETIKA).

22-ç TOLHA.

Niilvrin tusk.

En dor barlata zəngsig səənər bolhaz umşad yg **BO**
jahz-jamaran kevər xovagddginb medz avtn.

Ərə = e-rə	Uul = uu-l	Ə-e
Xaşa = xa-şa	Ulan = u-lan	Uu-uu
Kerə = kə-rə	Eməl = e-məl	Gy-gy
Mana = ma-na	Sovet = so-vet	"
Duhu = du-hu	Temən = te-mən	Xa-xa
Degə = de-gə	Jaman = ja-man	Sə-sə
Dalə = da-lə	Malta = mal-ta	Ke-ke
Xalə = xa-lə	Balta = bal-ta	Mal-mal
Mini = mi-ni	Syrta = syr-tə	Kəl-kəl
Moha = mo-ha	Kyçə = kyç-tə	Zil-zil
Malə = ma-lə	Lenin = Le-nin	Hal-hal
Kerə = ke-rə	Stalin = Sta-lin	Del-del
Nekə = ne-kə	Kolxoz = kol-xoz	Zel-zel
Şana = şa-na	Sovxoz = sov-xoz	
	Mergn = mer-gn	
	Traktor = trak-tor	
	Komsomol = kom-so-mol	

*TOGTAZ AVTN. 1. Neg əmsxlər kelgddg ygin neg
ənginb — niilvr giz — keldimn.*

Ylgyrnb. e-rə, ma-na, kolxoz.

*2. Nezəhəd xoşahad, hurvahad tyynəs oln niilvəs
syryddg ygmyd bas bədimn.*

*Ylgyrnb: e, uu, kə, ke, mal, ta-ka, no-xa, kol-
xoz, kom-so-mol, Ka-li-nin.*

1-ç ESV. En dor barlata bəəsn ygmydig tus-tustnə niilvrərnə salhad, taldan caasnd buulhz bıçtn.

Ukyg ulan şirtə.

Cahan ornanı əmn suuna. En gerin ezn gergn kolxozdan kyndtə kyn.

Gyzrəd noman dasxla sən surhulıta bolna.

Lenin mana kətlvrç. Lenin mana kədlmşc ugata ulsin kətlvrç.

2-g ESV. Evrən bılstn bıjəsn harhad nezəhəd xəvərvətə 5 yg, xoşahad xəvərvətə 5 iim arvn yg bıçtn.

23-ç TOLHA

EGŞG (DUUTA) BOLN XADVR (NIILVR) ƏƏS.

En dor barlata ygmydig niilvrərnə salhad umşad, jahz-jamaran kevər niilvr bolhn sonsgdnə tyygınə səənər şinzltın.

Ulan tug delsnə, uulin orahas davna. Bajaçud manig şimdə bilə. Tednig oda uga kezənə-bidn. Delgy kolxoz-mana xaalh. Xurdn şurg. Ut şurg. Komuna partı-oln kəlsərn bəədg ulsin kətlvrç.

TOGTAZ AVTN. 1. Niilvr gisn salu-salu əhəs byrdnə.

2. Neg əhər (yzgər) xojr, hurvn əhər (yzgər) byrdsn çign niilvr-bədimn.

Ylgyrnə: u-l-a-n; tyryn niilvrnə neg əəhəs byrdz. Xojrdgç niilvrnə hurvn əəhəs byrdz.

„Hə-rə“ ygin xojr niilvrnə xoşahad əəhəs (vzgydəs) byrdz.

3. Aman anhalhad keldg əəsig (yzgydig) duuta əəs (egşg) giz keldimn.

Ylgyrnə: a, o, e, u, i, ə, θ, y.

4. Naadk əəsinə cugtahinə nitlgç əəs, xadvr. giz keldimn.

Ylgyrnə: b, x, s, k, m, n, t, l, v, g, p, r, s t, z, z...

1. ESV. En dor barlata ygmydig taldan caasnd buulhz bıç duuta (egşg) yzgyd bolhna dornb tatas tattn.

MANA ŞKOL.

1. Mana şkolin ger mel degd ik ger biş. 2) Kevyd kykd untdg xorasnb vaaxn-vaaxn tiim xoras. 3) Xojr ornə xovo dahur negl kyn ərə bagtad joyx tiim zətə. 4) Nom das germdn bolxlə bas degd ik biş. 5) Part deer 3—4 kyn su bidn. 6) Ter vijn mana kevyd kyykdin untdg xorasn veçign, nom surdg gernb bolv çign talin şkolsar bolxla ik cevr vəədg bolz harv. 7) Mana kevyd, kyykd ədrtnb təryn unt xoradan orxş. 8) Orn derən xovcan təəl uga təryn kevt Pol deer bas jum xajxş. 9) Terzin tatgan dan tatna. 10) Dot aharnb dangin cevr vəənə. 11) Xot uudg gerən bas ter cevrər vərnə bidn. 12) Xot uxularn təryn du harç şuugl ug adhl uga cev-gihəd darunb uuhad harç odnavdn. 13) Dək bolxlə, vəədg gerən cevrər vərxin deer vijn çign ter cevrər vərnə bidn. 14) Xot uxinib əmn haran uhanavc 15) Asxn untn gixlərn şydən uhahad, aman zələpnəvdn. 16) Kyy har arçdg alçurar haran-çürrəhən arçl uga, təmk tatlı uga, p ahas xot ul uga, iigəd cevrər vənə bidn.

Odaxn manig emç irz xələv. Mana şkolin kyykd, kevy cuhar eryl bolz harv.

Təgəd ter emç cevrər vəəsn tələdən viidən gem xalbd uga vəəz giz kelv.

2-ç ESV. En dor barlata vəəsn zəngsig taldnb buulhz bıç nliigç eəs bolhna dornb tatas təvtn.

DƏRLDƏN TUSLV.

Mana bagt 30 kyn surçana. Zərmnb surhulən səənər sura zərmnb muuhar surdg bilə.

Mel tegş cuhar səənər surç bold uga bilə. Təgəd bid cuhar səənər surxar sedəd 4-ç bagla olna dərlə kevdn. Xur deerən boocahan batlad harvdn. Daruk ədrəsnb avn bid alvldgan xajvdn. Nomasn dutdgan uurvdn. Tavad-tavada

brigad bolz avad neg-negən dəqnəd şurvdn. Surhulin zil
ogsxin əmn boocahan jahz kycəsnə şyyvr bolv.

Mana bag 4-ç bagas deer bolz harv. Dorzin Manz gidg
neg kəvyn jir alvn, noman muhar surdg, xojr zil neg ormdan
surçəx kəvyn bilə. Tyupə vijpə zəvər sən bolv.

Dərlədə kesnə uçrar en zilin surhulə sən bolv.

Olnə dərldən mana xaalh.

Olnə dərldən surhulə surxd dən bolnə.

Bidn ju·bolv çign dərldəd kenəvdn.

24-ç TOLHA

DUUTA YZGYD (EGŞG YZGYD) XOJR ƏNG XOVAGDNƏ.

1. Xatu duuta yzgyd (kelnə baxlurar kelgddg): a, o, u.
2. Zəəln duuta yzgyd (kelnə yzyrər kelgddg): ə, ə, y, e.

Ter xojr jilhlig medxin tələ en dor barlata xojr əng
ygmydig ədlcyləd xələtn.

Kelnə baxlurar kelgddg
(xatu) egşg yzgydər biçsn
ygmyd:

Karl Marks.

Mana kolxoz. Ulan tugan
badrana. Ol xarçud şaimdna.
Surhulə cuhar surna. Sovxoz
kolxozan batrana.

Kelnə yzyrər kelgddg
(zəəln) egşg yzgydər biçsn
ygmyd

Lenin. Dərldən.

Gyzrəç kəvyn.

Gyzrəd kesn kədlmiş sən.
„Kesn yyl ezən temcdg. Ke-
cinc usn huuhan temcdg“ gidg
ylgyr bəədg.

*TOGTAZ AVTN. I Duuta yzgyd (egşg yzgyd)
xojr zysn:*

1. Xatu egşg yzgydnə: a, o, u.
2. Zəəln egşg yzgydnə: ə, ə, y, e.
3. Kelnə yzyrər kelgddg „i“ gidg egşg yzg xojrənnə
xoornəjovna. Xojaralanə niicnə.
4. Yg boln cuhar egşg yzgydər niilz biçgdnə, — es
giz dan xatu egşg yzgər, es giz dan zəəln egşg yzgər
biçgdnə.

Ylgyrnə. Badin, gerin, tərin, mərin, əərmin...

1-ç ESV. En dor barlata ygmydig umşad zœeln egşg yzg
biçgdsu ygmydins jilhz avad taldn̄ buulhz biçtn.

1. Endrəs avn şkoldan eklz ornzanan.
2. Tavn dolan huçn tavn boldg.
3. Mœrn kœlḡn sœn, tyynəs maşin kœlḡn ulm deer.
4. Kesn gem ezən temcnə, kccin usn huhan temcnə.
5. „Ut kkykn udn̄ dərətə“.
6. „Tegdgr emgn term eed hərədz“.

2-ç ESV. En dor barlata wæesn zəngsən xatu egşg yzgyd
biçgdsu ygmydins jilhz avad taldn̄ buulhz biçtn.

1. Sovetin josn togtad 15 zil bolzana.
 2. Mana xalımtıg tanhçd kulişturmin kədlıms səer
kegdz wæenə.
 3. Xojrdgç xotna uls negn kyrtlən dutl uga surhulz sur
 4. Şkolinn̄ wæədild xazhr wæəxlə ersin gəzədt biçtn.
 5. „Hal uga hazras utan çign hardg uga“.
 6. „Xudl kelsn kyn ynən bardg“.
- 3-ç ESV. Blijəsn harhad 20 yg biçtn. Arvn yginə xatu e
yzgər, arvn yginə zœeln egşg yzgydər.

25-ç TOLHA

YG ZƏΘLHN (XOVALHN)

En dor barlata ygmydig umşad, biçz, jovsn mərt
bagtsn ygig jahz xovadgın̄ todlz avtn.

1. Kyykd şkolin
harudtan əvsin̄ tyy-
zənə.	1. Doza, tana va-
gin kəvyd jahz kəd-
lnə.	1. Surhalin
rin haza kəvyd ky
naaçana.
2. Mana Cah-
antednə brigadir.	2. Bidn bas tan-
laədlər surnavdn.	2. 1924 zilin ta-
sarın 21-Lenin əng
ədr.
3. Brigadar Ked-
lm̄s kexlə səənər
kycnə.	3. Badm, ter xam-
dan kədlxlə jungad
sən bolna giz mednəç?	3. Lenin əng
bolv çin Leni
kergn̄ mend wæə
4. Bidn bas ker-
gən brigadar kedg
surij!	4. Neg uxan sən
oln bolxlarn tyynəs-
ly sən.	4. Mana kezəx k
gyd cuhar Leninə
avrar kez jovx kergy

TOGTAZ AVTN: 1. Biçz jovsn mərt es sagtsn ygig xovahad ərəlinb şin mərt zəəz avç-irz viçdimn.

2. Ter ygig xovasn cagtan niilvr-niilvrənnb salhz xovaz zəədimn.

Ylgyrnb: Kol-xo z, kom-so-mol, kəd-lə-mş...

3. Neg yzg byrdsn nulvr solxla salhz zəədimn viş.

4. Yg xovaz zəəsn cagtan yldəsn niilvrinnb ard iim temdg (—) təvdimn.

1-ç ESV. En dor barlata ygmydig taldnb buulhz viçəd niilvr illvrər salhad zəəvrinər xovatn.

1) Jaman. 2) Temən. 3) Bulhn 4) Kermn 5) Dolan
6) Nəəmn 7) Noxa 8) Arşan lok 9) Əlzət 10) Zirhl 11) Kulak 12
Batrak 13) Kommunist 14) Pioner 15) Anzura 16) Xoxol. 17) Le-
nin. 18) Stalin 19). Kalinin 20). Voroşilov 21). Molotov. 22).
Şavka. 23) Manz. 24) Sanz 25) Dort 26) Otrəd. 27) Seləsovet.
28) Jaçejka. 29) Şkol 30) Surhulb 31) Degtr 32) Caasn
33) Xarndaş. 34) Harud.

2-ç ESV. Evrən biişəsn harhad arvad yg viçəd tyygən taşr
zəvrinər xovatn.

26-ç TOLHA

XATUDAR SONSGDDG YG GISN JAMARAN YGV?
ZƏӨLNƏR SONSGDDG YG GISN JAMARAN YGV?

En dor barlata ygmydig umşad. Labırxa xarar barlata
ygmydəsn naatk ygmydnj jamaran əvərcinb on्हhtn.

1. Lenin oln ugata, kədlimş ulsin kətlvrç.
2. Pioneruls cuhar Leninə kergig carandnb gyytkgçsnb.
3. Mana kolxozin adun oln.
4. Olar niicəd kesn kədlimş şulun kycnə.
5. Sovetin josn togtad 14 zil — bolv.

TOGIAZ AVTN: 1. Ygmyd cuhar xojr əng xov
gdna:

- a) Xatuhar sonsgddg ygs
 - b) Zəelnər " Ylgyrn b: a) Adun, jaman gisn xatuhar sonsgdn —
 - 8) Tergn mərn gisn zəelnər sonsgdna.
2. Xatu egəg yzgyd orz biçgdsn ygmyd zəelnə
sonsgdna.

I-ç ESV.

En dor barlata vəəsn ygmydəs xa unar sonsgddg ygmy
salhad taldan caasnd buulhə biçtn.

Ter biçsn ygmydən neg negnəsnə syylə cegər salhtn.
STALIN.

Yr Stalin 1879 ç zild harsn mən. Stalinə ecknə hoş
vəəz. Surhuls dasz jovsn bah nasnasn avn Stalin kədli
ulsin tələ revolyc togtax kədlmiş kev.

1898 zil Stalin kommunə partıd orv.

En cagasn avn Stalin zogsl uga revolycin tusk kəc
kehənə en.

1905 ç zil Stalin orsin bayaçudin josnas bultad, haza
ornd odad tend Leninlə xarhsn boldg.

Tendən Stalin kez jovsn revolycin tusk kədlmişən Len
xojurn kev.

1913 ç zil Stalinig revolycin tusk kədlmiş kesn tələ
zasglad, xaana josn Sivrt əgv.

1917 zil Stalin Lenintə xojurn xulhn sarin revoly
tusk kədlmiş kev.

Xulhn sarin revolyc bolsna xəən koommuna partı St
nig ik kynd kədlmiş orulad jovb.

Stalin kesg dəkz kədlmiş ulsla xamdan dəənd orla.

2-ç ESV

En dor barlata ygmydəs zəelnər sonsgddg — zəeln yzgy
biçsn yymydiń jılıhəd taldan caasnd buulhə biçtn.

... Kədlmiş ulsin tələ kez jovsn ik kədlmişən sove
ax josn yr. Stalinig xojr „Ulan ordenar“ açlv.

1922 ç ziləs naaran endr ədr kyrtl yr Stalin kommunan
partin seglətr vəəhlə.

Stalin Leninə surhulig səənər dassn, səənər kycədg kyn.
Mana orn nutgar kegdz jovx industrializacin kerg, kolxozin
tosxlhn, yr Stalin hardvrtə kegdz jovna.

27-ç TOLHA

UTAR, AXRAR, ƏMTIN AXRAR SONSGDDG EGŞG YZG (əə).

En dor barlata ygmydig umşad, yynd vəəsn egşg yzgyd (əs) jahz sonsddginə sənər şinzltı.

- a) 1. Səəxn 2. Zəəlkn 3. Uul. 4. Şuurg 5. Bəərg 6. Kəərg. 7. Uurg. 8. Zuurg. 9. Bəənə. 10. Suuna. 11. Şyrrmg 12. Eldmg. 13. Aadmg. 14. Eez. 15. Kəəz. 16. Şyygyl. 17. Həəxyl. 18. Cooxr. 19. Aak. 20. Şccmg. 21. Şaavr 22. Gelz.
- b) 1. Ger 2. Har. 3. Tərən. 4. Nohan. 5. Ulan. 6. Dulan. 7. Xalun. 8. Seryn. 9. Mərn. 10. Modn. 11. Casn 12. Kolxoz 13. Sovxoz. 14. Sovet. 15. Xaşa 16. Xotn. 17. Selən. 18. Candg. 19. Zurmn. 20. Jalmn. 21. Burhag 22. Dolə. 23. Tengsn. 24. Joral 25. Kəəvə. 26. Doləgan 17. Nur. 28. Bulg. 29. Salg. 30 Zahsn. 31. Xadur. 32. Tylən 33. Maxn. 34. Şəln. 35. Davsn.

c) En, ter, böz, xor, kək, şar, dər, kyrn, gylm, doryv Bədm. Sanz, Manz, Liz, Dorz, Burz, Kenz, Bulbz, şinz, kinz, ol, kel, şavd, xər, ir, bor, dərld, gyzrlid, mərd sərg.

TOGTAZ AVTN. EGŞG (DUUTA) YZGYD: 1. Udanar taç sonsgddg yzgyd aa, (aadmg), oo (ooşg)
ee (eez, eem) uu(uurg), (xuurm) ii (çuidmg) θə (kəərg, kəəcg) əə (əədrxn əəmt xə yy (tyydg tyymr, tyymr).

2. Axrar sonsgddg egşg (duuta) yzgyd u (ulan) u (uga) e (em) o (orm) i (icr)

3. Əmtin axrar sonsgddg egşg (duuta) yzgyd
bas vəənə. Ter əs (yzgyd) ygin dund, ygin syyld
şytnəgər-ərə sonsgdxas viş, viçsn cagt ygd orxş..

Ylgyrnə: En (e) bor (o).

1-ç ESV. En dor barlata ygmydig taldan caasnd buulhz bïçt.
Utar taç sonsgddg egşg (duuta) yzgyd dornb tattn.

MANZ.

„Manza, manza...xurld manz jovl ci, jahad çamđ Mar
gidg nern kyrty“ gildəd surhulin kœyvd nanas surlda
bənə.

Bi şinkn surhulbd irsn daruhan tadnig bijən nadlzar
gigəd du hardg uga biləv.

Kezənə biçknd mini eck ek xojr neg geln en kœvyhə
manz es təvxlətn ykz otx gixlənp manaxn əəhəd namaz
manz təvz.

Dolan nastə bijim xurld neg gelngəd bəəlhv.

Ter geln namag xojr ik suulhar xudgas us zəəlhəd, x
egl uga, ədr boln gevədəd bəəv.

Tegəd bi orhad xərz irəd bəəhəd bəəv. Ter uçrar „Manz
gidg nern nand yldəd bəəspə ter giz mini ax kelv.

2-ç ESV. Ter negdgç esvd bəəsn ygmydig cugtın taldan ca
snd buulhz biçəd axrar sonsgddg egşg (duuta) yzgydin dor
hurnb tattn.

3-ç ESV. Bas ter urdnb biçsən taldan caasnd buulz biç
mtin axrar sonsgddg egşg (duuta) yzgdin dorahurnb tattn.

28-ç TOLHA

EGŞG (DUUTA) ƏSIG ÇIK BIÇXIN TUSK.

YZGYD BOLN ƏS.

En dor barlata ygmydig umşad egşg (duuta) əs jama
ran yzgydər biçgsinb şinzltin.

- Modn, ger, sydn, daln, irg, ykz, əmn, ədmg, işkə
eməl, zola, upn, term, erkn, deevr, zəəvr, kœvr, tyyvr əərsin
xaalh, kiilg, yyrmg, gyydl, zyydn, naadn, sar, med, son
taal, kel, kək, erk, san, xar, en ter, bol, xal, jir xol; arhl
xurcl, usl, xar, harh, vər, təv, səv.

TODLZ AVTN. 1. *Yg gisn jumn kelzəsn cagt eəses byrdnə. Biçsn cagt yzgydər viçgdnə.*

2. *Yzg gisn eəsi temdgldg temdg.*

3. *Utar taç sonşoddg egşg (duuta) eəg ygin tyryn nilvrt orx cagt xojr davtz viçdmn (neg zysn xojr yzgər viçgdim). Naad viş cagtnı (ygin dund) hancxn yzgər viçgdnə.*

4. *Axrar sonşgddg egşg (duuta) eəg hancxn yzgər viçdmn.*

5. *Əmtin axrar sonşgddg eəg viçsn cagtan temdglidim viş.*

1-ç ESV. En dor barlata ygmydig taldan caasnd buulhz viçtn Utar taç sonşgddg eəsin dorahurnı tattı.

... Xanın seləsovetin axlaç Dorz kəlv, ne oda en, jamaran sign kergig olar setkl niicəd kexlə darunı kycəz bolx mən. Əngin oln batragut, ugatınr bolı dundin tezəltır zərg nəkd bolsın uçrar bıdn kədlimşən səənər kez vəənə bıdn. Zyger kulakudin tuskig ulm ikər çanħax kergtə... Ne entn ər əerdz jovna, xərz untcxaj gigəd boslhnlə, buhin dun taçknad, terzin şil ziñnəd, Dorz ərən vəəsn stul tyşəd xazuldad unv.

Xazudnı daxn bosz jovsn jaçejkin seglətr Dorzig ərgəd avxlə barun emərnı xalun-bylən cusn, vyşmydinı ivtrəd hoozad vəəv.

Ter səəni-biidnı ors emç avç irəd, kesg oln xongin turşar emnyləd, ərə giz edgəv. Xarçudin kycl bolsın Sovetin egşn axlaçın əmənd xarşlıxar sedsn bajn Badm, Havn-Arş bagş xojrıg vərəd, xojr ohtr buuhını bas harhz avad balhs orulad tuuz odv.

Kulakin bolı gelngydin harhsı jovdlin tuskar oln xarçud xurg kehəd klasın dəsnə omgińı, darsın coklhı bolx giz neg ortıg byrdəv.

Ter xurgt vəəsn ıls cuhar en şin ortgt orcxav.

2-ç ESV. Evrən vijəsn harhad yg viçtn. Tyynəppı 10 ygının utar taç sonşgddg egşg (duuta) yzgyd orulad viçtn.

29-ç TOLHA

ӘӘТӘ (ZVONKIJ) BOLN BYTNG (GLUXOJ) NIILVR
(XADVR) YZGYD.

En dor barlata вәәсн ygmydig umşad: b, v, d, g, z, z, gidg yzgyd p, t, k, c, ç, s, ş, x, gidg yzgydəs ja ran jilhltəhinib todlz avtn.

... Alъ-çign kolxozd, olar вәәсн xotdudar erk biş vaani wərz wijən uhadg bolx kergete.

Tyynə olzny jumb? — gigəd avad xələxlə: 1) wijən xasar uhahad вәәxlə kyynd əvçn-zovlı irdm biş.

Uçr juhar giklə kir вәәсн hazrt xamg oln-zysn ger xoxkas xurad wəedg mən.

2). Bijinъ maximud cevr bolxla xovend ərvn boldg m. Tyynə papъ-çign olzny dala.

Aş-syyıldny axrar kelxlə olar kyn wəedg hazr bolhne olna wijən uhadg germyd wərz avad, mana oln kədlımsç çud wijən uhahad cevrər wəedg bolxlə urd kesg oln yjc xaranlıhı jovsnasın harad zirhlətə wəedlər wəedg bolxin temdg m.

*TODLZ AVTN. B, v, d, g, h, z, z gidg yzgydig
əətə (zvonkij) niilgc yzgyd giz keldimn, p, t, k, x,
c, ç, s, ş wytng (gluxoj) niilgc yzgyd giz keldimn.*

1-ç ESV. En dor barlata zəngsig taldan caasnd buulhz wic
əətə nilgc yzgydin dorahurny tattı.

Xalıdvrtä gem. Gemtə kyyne edlsn savas avn, giz ter kyynlə wijlən xarhsnas avn xorxa gem kyynd xalıdg jumn.

Ulgyrny: Tana gert neg xər kyn irzənə.

Ter kyynd ta evrən hanzd təmk nerəd əegə vənət.

Hanzitn tatsn kyn xorxa gemtə bolsar, ta erk biş gemtə jostat. Jungad gixlə hanzin suruld ter gemtə kyyne xorxa şysln orz odsn bolzana.

Ter xorxata şysln dəkəd hanzan tatsn tana amnd orsna kəltə, ta gemnxmt.

Dəkəd neg ylgyr: tanahas cə uuzasın kyn aahdan şavx idəv. Ter cəəhin şavxrt odak gemtə kyynə xorxata şysn as orz odsn bolzana.

Gemtə kyynə xorxa orz odsn şavxrig tana neg biçkn evyn uuz orkz.

Xorxata şavxr uusn kəvyn darg uga gemndg mən.

Tiigəd, tiigəd gemnz orkad xalımg kyn emç vijən xorxa emtə gixlə: „xorxa gem ung toximd uga jumn, nanas ju eəx bilə“ — giz kelcxənə.

Xərtp, yynəs xooran xorxa gem, ung-toxmd uga bolsn ijpə irəd, neg təmk tataad, neg sengsn cə uuhad harç odsn yynəs xalbdz çign odxinə, medz avtn.

2-ç ESV. En dor barlata zəngsig umşad, bytng niilgc yzgy-in dorahurnu tattn.

... Tiklə: kynd hanzan biçə əgtn, kyynə hanz evrən içə avtn, kyynə hanz evrən biçə avtn. Kyynə aahd yldsn otin şavxrig udgan uurtu.

Kyynə yldəsn xotin savxrig asxz orkad vəətn. Kynd ot əgsn savan buslhsn xalun usnd kezə çign uhatn.

Gemtə kyykd eryl kyykdtə naaç jovad tednig gemnəz rkdg jumn. Ter kyykd ek-ecgdən gemən xalbdəx vəənə.

Tiigə jovz xotna uls cuhar çign geməz oddmn.

Taldandan bolxla gemtə kyn kyykdig əkərləd ymssnəs evn bas xorxa gem xalbdəmn. Xorxa gemər gemnəs uga arh kezə çign xəhəd jovxmn. Kezə çign sag jovxmn.

Gemtə kyynlə har avç mendlxmn biş.

Kyykdən, nam jirdən bolv çign, kynd ymsylxmn biş.

3-ç ESV Evrən vijəsn harhad 20 yg vlcən. Tyupənpə əətə niilgc yzgydinə neg tattn. Bytng niilgc yzgydinə xojr tattn.

30-ç TOLHA

YVTNGƏR SONSGDDG XADVR (NIILVR) YZGIG JAHZ
ÇIK BIÇXN TUSK.

En dor barlata vəəsig umşkad amar kelsn cagt jahz
sonsgddginə çinntn.

Degtr, cerg, xalımg, saadg, ortg, şirdg, xustg, istg.

*TODLZ AVTN. En deer viçgdsn yymydt „g“ giao
yzg bytngər sonsgdnə. „K“ gisn alb „g“ gisnə səənə
jilhrxş. Tugəd almacsn cagtan sylinə soləd xələt.*

*Ylgyrin b: „Xalımg“ gisn ygig „Xalımgini
gigəd kelxlatn ter bytngər sonsgdzəsn yzgtn „g“ giao
yzg vəəsnə il medgdu.*

*Xalımgın gixəs viş xalımkın giz kyn kelxşla
Ter met taldan jamaran ygd çign tiim bytngər
sonsgddg niilvr xadvr yzg xarhxla odak kevər çilgçır
soləd xələxla jamaran yzg viçxnb oldx mən.*

1-ç ESV. En ygmydig umşad xazhrinə çıkləd taldan ca
buulhəz biçtn.

Şurg, şyrk, şuurk, xalımk, cerk, sadk.

31-ç TOLHA

„b“ EN ZƏΘLN TEMDGIG BIÇGT ORULZ BIÇXIN
TUSK.

En əmnk bag ygmydt orsn xadvr niilvr yzgyd umşsn
artk bag ygmydt orsn yzgydəsn jamaran jılıltəhinə şinə

Atn	— Ətn
Odn	— Ədn
Amtn	— Əmtn
Uul	— Yyl
Orn	— Ərn
Urn	— Yyrng
Durn	— Yrn

*TOGTAZ AVTN. L t, d, m, n, r, gidg yzgyd
kelsn cagt xojr əngər sonsgdnə.*

*Zərmədən xatuhar (xaduz) sonsgdnə. Zərmədən
zəənlər sonsgdnə.*

*Ylgyrin b kelxd: „Mərn“ gidg ygin m, r, n, gi
dg hurvn yzgyd zəənlər sonsgdnə.*

„Orn“ gisn ygin „r“ „n“ gidg xojr yzg xatuhar xadaz sonsgdnə.

2. Θmn zaxin (zəəlnər sonsgddg) duuta egşg yzgydər viçgdsn ygmydt orsn: l, t, d, r, m, n, niilgç yzgyd zəəlnər sonsgdnə.

Θmn zaxin duuta yzgydər viçgdsn ygmydt zəəlnər viçgdsn d, t, l, r, m, n, gidg niilgç yzgydin ardnı „b“ viçdimn viş.

Ylgyrnı: „ysnъ“ „ysnъ“ viş, ysn giz viçximn.

3. Kelnə ar — zaxin (xatuhar sonsgddg) egşg (duuta) yzgydər viçgdsn ygmydt orsn: l, t, d, r, m, n, gidg yzgyd zərmədən xatuhar, zərmədən zəlnər sonsgdnə.

Ylgyrnı: „Hunn“-h, n, gidg yzgyd xatuhar xadaz sonsgdnə.

„Хонън“ gidg ygin „n“ gidg yzg zəəlnər sonsgddnə.

4 Kerv ar zaxin (xadaz sonsgddg) duuta egşg yzgydər viçgdsn ygmydt orsn: l, d, t, r, m, n, gidg yzgyd zəəlnər sonsgdsn cagt erk viş „b“ temdg viçx kergə.

Ylguryń:

Mat̄xr	—	Atxr
Xal̄mg	—	Xalmg
Sal̄kn	—	Sulxn
Saal̄	—	Sal
Ool̄	—	Tool
Al̄vn	—	Alvn
On̄gta	—	Ungta
Uut̄xn	—	Uutn
Taal̄	—	Taal
Al̄k	—	Alx

1-ç ESV. En dor batlata zəngsig taldan caasnd buulhz viçtn. Zəəlnər sonsgdsn l, d, t, r, m, n, gidg yzgyd g dorahurnı tattın.

1. Xal̄mg tanhç delgy surhulxtə.

2. Kulak uls on̄ydir mana əşətn.

3. Mana kolxozin axlaç Adyjan.
4. Uutъxn hosn-kөlin zovln.

2-ç ESV. Evrən vijəsn harhad 10 yg viçtn.

Ter ygmydtən zəəlnər sonsgddg: l, r, t, d, n, m, gidg yzg
erk vış orultn.

32-ç TOLHA

„b“ TEMDG ES BIÇDG HAZRMUD.

En dor barlata ygmydt orsn: d, t, r, m, n, l, gidg
gyd jaraman kevər sonsgddgin şinzltın.

Xalımg. Surhulb. Kənzl. Kençr. Xopn. Inzr. Dom
Adyğə. Idz. Xonzə. Manz. Sanz. Adyjan. Kyrç. Kərç. A
Orç. Dərvlzn.

TOGTAZ. AVTN 1. Əmn zaxin (zəəlnər — sonsg
ddg) egşg (duuta) yzgydər viçgdsn ygmydt orsn: l, a
n, m, r, t gidg yzgydin ardnı „b“ temdg viçdimn vış
Ylgyrnı: Ysn. Mərn. Xərn. Kəəsn. Deesn. Əd
mg. Yyrmg. Ərmg.

2. Ar-zaxin (xadaz sonsgddg) duuta yzgydər viç
gdsn ygmydt: l, n, t; d, m, r, gidg yzgydin ard, „z“
ç xojrən əmn „b“ temdg viçdimn vış.
Ylgyrnı: Alçur. Donzg. Unzg. Manz. Sanz. Zanz
Onçə.

1-ç ESV En dor barlata ygmydig taldan caasnd buulhz viç
Tegəd, təvx zəvtə hazrtın „b“ temdg təvtı.

2-ç ESV. En dor barlata ygmydt xəry eğtn.

1 „b“ gidg temdg naatk yzgydəs juharn soly?
(yzg gisn — əhin solbg-temdg. „b“, solbg bolzək yzg giz ug

2. „b“ yzg giz nerədz bolxij, ugaj? (uga jungad gilxlə ti
„ə“ uga).

3. „Ynn“, „ger“ gidg ygmydt „b“ jungad es viçgdn

4. „Manz“. „Malç“. „Kənzl“ gidg ygmydt „h“ „l“ xojr
ard „b“ gidg temdg jungad es orna?

33-ç TOLHA

„G“ „H“ GIDG XOJR YZGIN JILHLINЬ OLTN.

En dor barlata ygmydig umşad „g“ „h“ xojrən jilhlinь
in.

1. Alıvlad cagan yrəxər surhulən surxmn.
2. Cahən surhulə surçənə.
3. Xotin əmn haran uha.
4. Surhulə surxd kəgşən uga.
5. Kir ugahar bəəxlə gem irxş.

TOGTAZ AVTN. „H“, „g“ gidg xojr yzgyd təryn tal-taldan xojr-əs — (yzg).

En xojrig xoor-xoorndnə viçə endyrin.

Ylgyrnə: Uga- Uha.

1-ç ESV. En dor barlata damşlıq umşad dutu yzgydin
md „g“ „h“, xojrən kergtəhinib olz təvtn.

1. Mo-a 2. Ser-ə 3. Ca-an. 4. De-tr. 5. Biç 6. Zur-an.
Ce-dg. 8. Ter-n 9. Ger-n 10.-osn.

2-ç ESV. Evrən vijəsn harhad 10 yg viçtn. Tavn ygınib „h“
dg yzgtəhər viçtn naatksinib „g“ gidg yzgtəhər.

34-ç TOLHA

„N“ „N“ XOJRƏN JILHLINЬ MEDTN.

En dor barlata ygmygig umşad „n“ „n“ gidg xojr
hz sonsgddginib şinzeltn.

1. Məngn. 2. Məndr. 3. Manhdur. 4. An. 5. Mərn 6. Savn
Tavn. 8. Basn. 9. Tosn. 10. Tan. Tan.

*TOGTAZ AVTN. 1. „N“ „n“ gidg xojr yzg təryn tal-
taldan yzgyd. Ter xojrəg viçə endyrtn.*

Ylgyrnə: Tan (arsnə kizər), tan (tan-tavç)

*2.— „N“ gidg yzg ygin tyrynd, dund, syyld orna,
„n“ gidg yzg ygin dund syyld orna.*

1-ç ESV. En dor barlata ygmydig umşad dutu yzgydinib „п“ „п“ xojran kergtəhiniň təvtn.

Haşu—2. Əmtəx—3. Məng... 4. Xo-hr 5. A—6.
7. Ha—8. Ta-hç. 9. Zy—10. Gy...

2-ç ESV. Evrən vijəsn harhad 10 yg viçtn.

Tavn yiginb „п“ gildg yzgtəhər viçtn. Tavn yiginb „п“ yzgytəhər viçtn.

35-ç TOLHA

ALFAVIT GISN JUMB.

En dor barlata vəəsn yzgydig daran-darandný ner keltn.

Biçdg degtrtən en viçətə vəəsn daraharný buulhz vî nerdinb dasz avtn.

Bar boln hər ik yzgyd	Bar boln hər viçkn yzgyd	Nerdný
A A	a a	b
B B	b b	be
C C	c c	ce
Ç Ç	ç ç	çe
D D	d d	de
E E	e e	e
Ə Ə	ə ə	ə
F F	f f	ef
G G	g g	ge
H H	h h	he
I I	i i	i
J J	j j	j
K K	k k	ka
L L	l l	el
M M	m m	em
N N	n n	en
NN	n n	en
O O	o o	o

Nardnъ	Bar boln har biçkn yzgyd	Bar boln har ik yzgyd
Θ Θ	θ θ	θ
P P	p p	pe
R R	r r	er
S S	s s	es
Ş Ş	ş ş	şa
T T	t t	te
U U	u u	u
V V	v v	ve
X X	x x	xa
Y Y	y y	y
Z Z	z z	ze
Ž Ž	ž ž	za

TOGTAZ AVTN. Dig-daraharn siçətə cug-yzgydig alfavit giz nerədnə.

Ylgyrnъ: A, B, C, Ç, D...

1-ç ESV. En dor barlata ygmydig, alfavitin dig-daraha buulhz ziçtn.

- 1) Dolan 2) Çavçur. 3) Cahan. 4) Badm 5) Aav 6) Eez
- 7) Əədrxn. 8) Fabrik. 9) Ger. 10 Hol. 11) Inzr. 12 Namr.
- 13) Maşin. 14) Lenin 15) Kalinin. 16. Jisn. 17) Oçr. 18) Ədmg.
- 19) Patnyş. 20) Revolyc. 21) Sovet. 22) Ulan. 23. Tanhç.
- 24) Şartu. 25) Volodə. 26) Xəərmg. 27) Uln. 28) Zarh. 29) Zalhəx.

2-ç ESV. En dor barlata ygmydəs zyn-biitk bagınnъ tyryn yginъ umştn. Ter umşsn ygən barun biitk bagtnъ jahz barlata bəəxinъ şinzltн.

Ter yzgydən alfavitəs dassn nerdərnъ keltn.

Mal	M-a-l
Odn	O-d-n
Temən	T-e-m-ə-n

Cahan
Kek
Xamxul
Saha
Revolyc
Traktr
Kolxoz

Naatk ygmydinъ taldan caasnd nezәd yzgәr salhз виç
Yzg bolhnig alfavitd kelgddg nerdәrnъ kelz davitn.

IV. XƏVƏR

YGIN XURANHUN TUSK KÖDLMİŞ

36-ç TOLHA

„KELNƏ YGIN XURANHU“ GISN JUMB?

En dor barlata ygmyd jamaran digtə-daratəhər biçgdsin şinzetn.

Azrh	İşk	Temən
Botxn	Jaman	Unhn
Bux	Kiçg	Xurhn
Car	Mern	Ykr
Daahn	Noxa	Zusg
Gyn	Sarva	
Haxa	Şurg	

*TOGTAZ AVTN. 1. Alfavitin dig-darahar
cuglulad biçsn ygmydig „KELNƏ YGMYDİN
XURANHU“ giz nerədnə.*

*2. Dyyrngər biçgdsn „kelnə ygmydin
xuranhu“ giz bəədimn.*

*Dundar biçgdsn „kelnə ygmydin xuran-
hu“ giz bəədimn.*

1-ç ESV. En dor barlata xovçnə nerdyd deer es biçgdsn
xovçdin nerdiň biçəd, alfavitin dig-daraharnı „kelnə ygmydin
xuranh“ ubiçtn.

Maxlə	Cugla
Devl	Şalvur
Gosn	Kiilg
Ərmg	

2-ç ESV. En dor barlata kynə nerdig alfavitin dig daraha taldan caasnd buulhż biçtn. Nern bolhnig neg negnəsn̄ sy cegər salhtn.

Dorz	Hərə	Marks
Sanz	Manz	Engelb̄s
Badm	Stalin	Cahan
Lenin	Ernzən	Çeemə
Xoxol	Delgr	Brojdo
Aľmn	Kermn	Əərə
Sarn	Kalinin	

3-ç ESV.

Evrənn̄ bagtan surçəsn ulsin nerdin̄ alfavitin dig-darə biçtn.

IIM KEVƏR:

1. Aduçin D.
2. Bəmbin C.
3. Cernə Θ.
- 4
- 5

37-ç TOLHA

„KELNƏ YGÇMYDIN XURANHUN“ TUSKAR K
KƏDLMSH.

I. En dor barlata xojr əng ygmydig umşad zyn biitk ygmyd
barun biitk ygmydlən̄ ədlicyləd xələtn.

Xalun	—	Kiitn
Uxatə	—	Hərgtə
Ugata	—	Bajn
Eryl	—	Gemtə
Jalç	—	Ezn
Xurdn	—	Xaşn
Sən	—	Mu
Holşg	—	Modərun
Kelmrç	—	Kelkə
Nasn̄-Zalu	—	Kəgşn

Zərgtə	—	Əəmtxə
Ynç	—	Xudlç
Ərgn	—	Nərxn
Ut	—	Axr
Batrak	—	Kulak
Oln	—	Cəəkn
Bydyn	—	Nərxn
Ədr	—	Səə
Xavr	—	Əvl
Xovctə	—	Nyckn
Tarhn	—	Edcn
Xurc	—	Moka
Sarul	—	Xarñhu
Çilgr	—	Byrkг
Žəəlkn	—	Xatu
Gyzrmg	—	Ujn
Ejldg	—	Kəşyn
Nigt	—	Segrkə
Cevr	—	Buzr
Sergg	—	Nəərmy
Ulan	—	Cahan
Dərlədəç	—	Zalxu
Əmtəxn	—	Haşun
Ho	—	Mat̄x̄r
Em	—	Xorn

TOGTAZ AVTN.

Jalbc	—	Kulak
Ugata	—	Bain
Xalun	—	Kiitn
Ulacud	—	Cahaçud
Zərgtə	—	Əmtxə

Gisn iim, iim ygmydig-söryd uçrtə vgmyd giz keldimn.

1-ç ESV. En dor barlata ygmydig taldnъ buulhz viçə
bolhnə tus-tustnъ səryd uçrtə ygmydinъ olz biçtn.

Өndr	—	Zəelkn
Elvg	—	Ert
Өørxn	—	Ymsn
Gert	—	Geln
Deer	—	Zuzan
Өmn	—	Ynç
Barun	—	Namr
Өryn	—	Xavr
Өtkn	—	Er
Gyn	—	Ik
Uutxñ	—	Dylə
Byrkг	—	Nydtə
Dogşn	—	Kulak
Xurc	—	Nərxn

2-ç ESV. En dor barlata zəngsig umşad, səryd uçrtə
dinъ par- pararnъ salhz biçtn.

1. Axr deesn uja kyrxş, ut bolxlə ujxd amr.
2. Evrən cevrər vəəxin deer, xazudan vəəsn ulsig
buzzar vəəlh.
3. Kolxozin aduç Sanz, xaşn xaran unad, şulun k
kətləd adun talan harç odv.
4. Kezənə bolxlə balhsnd məngtnr kədlmşç ulsig
rdg bilə. Ar-selən hazır kulakud ugata ulsig dazrdg bil
5. Xaana josig xamxlad, sovetin josan togtasnas p
ter xamg urv.

... Xaana josna cagt zun xalımgas hurvnъ viçg meddy
Ter hurvnas: xojnъ geln, negnъ zəəsn, pojn, bajn
bilə. Xar kəlsərn vəədg ulst ter bayaçudin josn su
surhdg uga bilə.

Xar — kəlsərn vəədg uls sovetin josn togtasnas
visən dazrz jovsn bajn, zəəsn, geln ulsig yyl tərd orulx

Urduň bayaçudin josna cagt surhulş uga jovsn ugata
rak, kədlmşç dund-tezəltə ulsig tegş surhulştə bolhz vəən

1931-ç zilin, lu sard zuu xalımgas 38 kulp meddg bolz olgdla.

Ter zilin zunar kultüstürüm kesnə xəən avad xələxlä zun xalımgas 70—80 kulp biçdg umşdg bolz harv.

Oda 16—təhəsn avn, 50 nastə kyrtl cuhar surhulb surç bəəne.

38-ç TOLHA

EVREN BİLSİN TƏLƏ, BIÇKN „KELNƏ YGIN XURAN-HU“ BIÇTN.

En dor barlata bəəsn zəngsig umştn.

GEM JUNAS AVN IRNƏ.

Jun-çign kyynd irsen gem mikrobar damzz xəldnə (mikrov gisn kyynd nydnd yzgddg uga yyrmg biçkn, gemin korxa).

Gem nurhlz gemtə kyynd xəldz irnə. Gemtə kyynd xənədnə, xamr-amnann harsn şylnə, şeesnə, şaxnə, əərnə, şaxxin xəlsnə, kəlsnə cuhar xəldvrtə.

En totas es cevrlxlä, tegəd gemtə kyynd xəldəd nadk eryl ulsnə gemndəd bəədgənə ter.

Gemtə kyynd or—dernə, xovcn—xonr, xot uudg aah savnə cuhar mikrobar bidata boldg mən.

Ter tələd, xəldvrtə gemtə kyynd aah-sav, xovcn xonug, sav, xovcn xonrig eryl ulsan şalhz orkx kergtə.

Ylgyrnə kelxd nydndən gemtə kyynd çirəhən arçsn alçular avad nydən çirəhən arçxla ter kyynd nydndə gemin mikrov xəldz odx mən. Nydn ekləd emnəd bəəsnə ter.

Es—giz amndan şarxta kyynd xot uusn aahar uhal uga xot uuxla bas ter met xəldz odsnə ter. Gemtə kyynd amnas qahd naaldad yldsn mikrov eryl kyynd amnd orn ekləd gemiəhəd bəəsnə ter.

En tootas cuharahasnə cevrlnə gidg jumn mana xalımg ilst təryn uga.

Ter tələdən-çign manas mu gemtə, olar gemndg, ikər ykdg uls uga.

Xəldvrtə gemtə kyynə vəəsn gernə, ger — aharnə cuhar əəmşgtə, ter dotr buzrar vəədg uls bolxlə yly.

Xanəsn xanədnə vəəhə vəəz xagsad — bolad ahartə aharig xordana.

Gemtə kyn buzr hararn şidrkən vərəd buzrdana.

Kynd gemtə kyn bolxlə gertən keer-odxlarn, nusn nə sarn gerən bas budna.

Ter xamgtnə vəəsn mikrobs hazahas orz irsn kyynə snlə, xovcnlə naaldz — daazz harad bas taldan ulst xə

Gem junas avn damz irdgig medz avad, dangin vəəx kergtə. Ter-dotr əər — şidrtən gemtə kyn vəəxlə saglz vəəx mən.

Kezə çign-vijən vəəsn gerən, xovc xonran cevrər vəə aah — şanhan uhahad, xot uuxinnə əmn haran erk vəə had — im cevrər vəəx kergtə.

Dəkəd vijən vəəsnəs saglz vəətn. Tyynəs kəltə tə damzz bas gem irnə. Tasrxa uga vijən uhaz vəətn. Bar bolxlə gertən çign uhadg dastn.

Dəkəd neg erk uga kex kerg — gerinnə dotrk a cevrər vəəlhətn.

Martı uga əryn asxnd terzən tattn.

Tiigəd cuhar tegstən cevrər vəədg bolxlə, tegəd g nooldz, gemig josar diilz bolx mən. En kergt kolxozar vəə nekd bolx.

(Doktor Kadușev — xalımg ulsin gem şaltg — xuuçn zaq vəə)

En deer umşsn jumndan xarhsn şin-es medgddg yg dig vəçdg degrtən buulhz avtn. Alfavitin dig darah vəçəd, yg bolhnd tus — tustnə cəlhvr əgtn.

39-ç TOLNA

NEG BYL YGMYD.

En dor barlata vəəsn ygmydig umşad „ykr“ gisn h xan ygəs kedy şin yg salz harsinə xələtn.

I

1. En zil mana kolxozd 200 ykr tuhlyv. 2. Mana kolxozin
 ykrç Dorz gyzrəç nertə vəənə. 3. Manzin biçkn kəvynə
 mern — „Ykrç“

II

2. En dor barlata ygmydig umşad „maxn“ gisn ygəs
 kedy şin yg salz harçəxinə xələtn.

1. Malin toxmig jasad, sənər asrad əskxlə maxn şimnə
 k bolx. 2. Kolxozin halzn azrh jir həhə maxlyn mərn. 3.
 Liz ərkən xajsərə bijnə togtnad, nam zəvər maxşad vəəz.
 4. Keməs yly maxsg bolxla bas mu.
5. Olzin tust bolxlə, Manzas maxç kyn uga. 6. Noxalə naaç
 bolş uga — kynə maxmud şuuçad — çign orkximn.

III

3. En dor barlata ygmydig umşad „tər“ gisn ygəs kedy
 şin ygmyd harsinə todız avtn.

1. „Komintern“ gidg kolxoz niđnin ziləkən hurv xolvz
 tərx bolz şiidv. 2. Trakrar xahlad cevr ekər tərsn tərən jir
 sənər ırhnə. 3. Mana şkolin kyykd, kəvyd cuhar tərər
 tal oç bijdən tərə təryllə, tegəd çign cecg xəldəz kyn tednəs
 gemnsn uga. 4. Malan sənər asraxin tələ tərmir əvs ikəç
 tərx kergətə, tyynəs şimtə tezəl xovr.

*TOGTAZ AVTN. Neg ygəs salbz harsn neg yndst
 tə ygmydig -- neg byl ygmyd giz keldimn.*

1-ç ESV. „Ykr“, „maxn“, „tər“ gisn hurvn ygmydəs salz hardg
 byl ygmydinə olz biçtn.

Ter hurvn byl ygmydən alfavitin dığ daraharnı „kelnə — ygin
 xurañhudan“ biçz avtn.

40-ç TOLHA

NEG YGƏS (YNDSNƏS) SALGÇ YGMYDIG OLZ BIÇLHN.

En dor barlata tavn zysn byl — ygmyd vəənə.

Tednə yg bolhnıń nezədər orulad — (tal-taldıń) nezəhəd zəng
 biçtn.

1. Xad, xadlhn, xadur, xadaç. 2. Adun, aduç. 3. Bərmətg, bəryl, bərc, bərcən.
4. Zur, zurg, zuraç, zurasn.
5. Xa, xaahul, xaac.

1-ç ESV. En deer barlata 5 zysn byl — ygmydt vəəsn ygn evərənnib „kelinə ygin xuranhudan“ viçz avtn. Biçxlərn alf dig — darahinib viçə endyrtn.

- 2-ç ESV. En dor barlata ygmydin byl ygmydinib vistn olz =
1. Byl. 2. Xən. 3. Biç 4. Sur 5. Mərn 6. Dərld. 7
 8. Xar.
-

V. XƏVƏR

41-ç TOLNA

Ýyldvr boln bəəgç nern.

En dor barlata ygmydig umşad, xarar barlata ygmydnə
aatksasn jamaran jılıltəhinə xələtn.

I

1. Gyzrəç gəzəd umşzana
2. Klubd komsomolin xurg bolzana.
3. Manaxn dərdləzənə.
4. Badm Leninə degrər surçana.
5. Kolxoz oln maşidər evs xadzana

II

1. Ykmyd xudg deer kevtənə.
2. Surhulin kəvyd nom surdg gertən suucxana.
3. Leninə zurg əlgətə bəənə.
4. Cern şkolin eər zogszana.

III

1. Casn xəələd, hazr xarlzana.
 2. Xur sən bolad, evsn kəkrzənə.
 3. Orx narna syyr ulazana.
 4. Namr bolad, hazr şarlzana.
 5. Xadsn evsn erədtən udan bəəhəd borlzana.
1. SURVR: En xarar barlata ygmyd zəngin alıb zaxdnə
əəcxana?

En ygmyd ju medylzənə?

TOLDZ AVTN. Umşzana, bolzana, dərləzənə, surçana, xadzana, kevtənə, suucxana, əlgətə bəənə, zogszana, xarlzana, şarlzana, borlzana gisn iim ygmyd — jumna bəədl, boln yyldvr medylnə. Tüm ygmydig y yldvr giz keldimn.

42-ç TOLHA

Nern.

En dor barlata ygmydig umşad, xarar barlata ygmyd
naadk ygmydəsn jamaran jilhitəhiniň şinzeltn.

I

1. Stalin xar kəlsərn bəədg ulsin kötlvrç.
2. Kolxozi mana erkn xaalh.
3. Mana kolxozin adun jir tarhn.
4. En ger mana şkolin ger.
5. Enzı əvsn ikər urhv

II

1. Dərlidən — mana kədilmişin erkin daslt.
2. Əvsnə xadlıhna kədilmişig gyzrəd kexlə zudig d temdg.
3. En zilin tarana urhlıhn jir sən.
4. Kolxozi bolsarə nyylıhn urç bəənə.
5. Nyylhig xajad neg ormdan bəədg bolsar surhalı su kurdar jovz joyva.

Survı: Xarar barlata ygmyd naadk ygmydəsn ju jilhrnə?

TODLZ AVTN: I. Xarar jilhətə-ygmydlə ədl ygmy cuhar negdəd neg-sag ygmyd boldimn.

Tedniq wəgç nern giz nerədnə.

2. Bəgç nerd zəngd orsn cagtan naadk ygmydəsn kəltə çilgçən solına.

Ylgyrnı. Kermn noman surçana. Kermnd sag nom zaazana.

EVRƏN KEX KƏDLİMŞ.

En dor barlata ygmydig taldan caasnd buulıhz viç wəgç nerdiň nezəd tatasar temdgltn.

KOLXOZIN DUN.

Mana şin gertn̄
 Manşr dərk juçv?
Marks, Engeləs xojrn̄
 Mənkin mana zyrknd!...
Kədilmş klasin kətlvrç
 Kyçtə mana Lenin
Manhs yr Stalintəhən
 Mana olna zalmz...
Bajna yldl kirig
 Nojna xaalhar nygşylij...
Bərsn şin gerihən
 Cevrər dotrkinь cımglij!..
Sarul terztə germydñs
 Salıkn̄ unşuga batla!..
Surhulən ərgzylx mand
 Sanamr səxn jumnlı!...
 Kulbüsturm eklsərə
Xarñhu xamxrad urszana
 Kolxoz delgy batrsara
Kulakin yndsn tasrzanə.
 Dərvər bahçsn zurahan
 Digtn̄ kehəd duusja!
Daruńs eklgç tavihən
 Dərldəd, gyzrəd kycəjə!.. (KS)

43-ç TOLHA

Evrə boln şışln nern.

Dor barlata zəngsig umşad xarar jılıhətə vəəgc nerdin̄
es jılıhətə nerdlən̄ ədlicyləd xələtn.

... En emgn, əvgn xojr neg negnənn̄ zəvt bagtad, ərk
xym ugahar, geln manz ugahar, xuuçn josig xajad, şinər
kəvyn kyyknənn̄ kerg kycəzənə... Basngın kelz jovsn yg
zaagur orlculad Hərə: tiim, gigəd xursn uls cuhar sonstxa
gigəd çanhar keləd orkv.

Tigəd oda **Dorz**, Buva xojran ulan xyrm kezəsindn
Oda — iigəd doras əsz joyx bahçud xuuçna mu avjasig xə-
şin sən cagan daxn sən avjasar bəəxlə jamaran səxn ju-

Ne oda doras əsz joyx **Dorz**, Boova, xojr mend boltxa
giz keləd **Başı** ygən təgskv. (M. N.).

SURVR. 1. Xarar jilhsn bəəgç nerdəsn jama-
jilhltə?

2. Xarar jilhətə bəəgç nerdjungad ik yzgydər eklz viçg-

*TODLZ AVTN I. Xarar jilhətə bəəgç nerdig evr-
nern giz nerədnə.*

*Naadk, ədl jamsasnb jihxin toləd tuslı negndre-
əgsn nern.*

Ylgyrnъ: Marks, Lenin, Stalin, Moskva, Şartu, Iz-

*2. Naadk xamg bəəgç nerdnb şisln nern gi-
nerədgdnə.*

*Ylgyrnъ: Kyn, hol, balhsn, mərn, tergn, aal-
xadlhn.*

Evrə nern dañgin ik yzgər eklz viçgdna.

Evrən kex kədlmiş.

Dor barlata zəngsig taldan caasnd buulhz viçəd, ev-
nerdinb ik yzgər viçtn.

... Tiigəd basnig ygən keləd zogssna xəən xurg şug-
zərmənb xoordan şivr-şivr kyyndldv.

Ard suusn liz əvgn ərən suusn saňhzd: „muuxa ju-
nom — burxan martad bəəv biltə bidn gixlənb“ saňhz əmnəss
„ja, jamaran nom burxu bəəx bilə!.. gelngydin manig ke-
eərylsnb boldimm!“ giz keləd dəkz lizyr xələsn uga.

Xurg yg kelxər dorzig bosad irxlə duhan uurad od-
Əckldyr kyrtl xarnhu joysn mand, oda şin josndan şiltə-
şinər bəədg dasad şin kevər xamg kerg ylən kycənə gisn i-
erkn kerg.

Urdnъ bolxl  ugata kyn kerg yy  n kyc  n gixl  n ci  ln  
yrl uga hancdan d  ndad bajn   lsas surad er  d m  ngn     r
eh  d kyzyh  n oosrluldg bil  .

Ter xuu  n xamgig xamxlad, uga keh  d bidn kolxoza  n
ic  d b  esn u  rkar oda kyn hanc bolz d  nd  s uga bolv  .. (MN).

44-   TOLHA

NEGN BOLN OLN TOO.

En dor barlata xojr   ng z  ngs um  sad xarar jilh  t  
ygmydin     dlcyld   sinzlt  .

1. Noxa xuczana.	1. Noxas xuczaczhana.
2. M��rn us uuzana	2. M��rd us uuzaczhana.
3. K��vyn um��szana.	3. K��vyd um��szaczhana.
4. Degtr stol deer kevt��n��	4. Degtrmyd stol der
kevtcxana.
5. Ukr ��vs idz��n��.	5. Ukrmyd ��vs idz��cxan��.

SURVR: 1. Tyrynk bagt b  esn xarar jilh  t   ygmyd, ardk
bagt b  esn xarar jilh  t   ygmyd  sn jamaran jilh  t  ?

En ygmydin   lg  snu   dlj  ?

TODL   AVTN. 1. Tyrynk sagtn   b  esn xarar
jilh  t   ygmyd neg too zaazana.

2. Daruk sagtn   b  esn xarar jilh  t   ygmydn   oln
too zaazana.

3. Oln too zaag     lg  s iim boldimn: s, d., nr,
mud, myd, ud, du d...

Evren kex k  dl  ms.

En dor b  esn z  ngsig taldan caasnd buulhz bi  c  d
zeeg  c nerdin   oln toohar bi  ctn.

1. Kykn noiman daszana.
2. Tem  n   vlin cagt jir s  n kelgn.
3. Ukr xudg deer zogcana.
4. Kolxozi t  r  h  n xadad ovalzana.
5. Mana   kolin bags k  vyh  n surhz b  en  .
6. Bidn   koldan cindh xuldz avad   skz b  en  vdn.

45-ç TOLHA

ORÇ NERN

Bi — bidn.

Çi — ta (tadn, tanr).

Ter (en) — tedn (edn).

1. Cern, çi şkold ordvç?

Bi şkold ordv.

2. Kyykd, ta albk bagt surdv?

Bidn 3-ç bagt survdn.

3. Albk degtr tadn umşvt?

En degtr bidn umşvdn.

Ter degtr bidn umşvdn.

4. Jamaran lozungs tanr biçvt?

En lozungs biçvdn.

5. Badm ju kezənə?

Ter biçg biçzənə.

6. Oçr-Hərə xojr ju kezənə.

Tedn gəzəd umşzana.

7. Öckyldr ken gəzəd umşla?

En umşla.

Edn (tedn) umşla.

SURVR 1. Bi — bidn, ci-ta, en — edn (ter — tedn)
ken, jamaran gisn ygmyd kezə kelgdnə?

TODLZ AVTN 1. Bi — bidn, ci — ta (ta
tanr, en — edn (ter — tedn) jun ken, albd, jam
ran gidg ygmyd sərgə nərnə solbg bolbz kelggdg y
myd. Tegəd orç nern giz nerədgdnə.

2. Bi — bidn, ci — ta gidg orç nerd — siisin o
nerd giz kelgdnə.

3. En — edn, ter — tedn gidg ygmydig zaa
gç — orç nerd giz nerəddimn.

4. Jun, ken, jamaran, albk gidg ygmyd
surgç orç nerd giz nerəddimn.

Evrən kex kədliş.

En dor barlata ygmydig umşad, alık orç nern jama-an vəəegç nernə solbg bolzaxinъ keltn.

... Ylmz şkold orna, neg əryn surhulədan jovzəxlənb tynə ckn̄-ci, umşdg biçdg survç? — gixlənb ter iigz xəry əgv:
„Bi tydl uga umşdg, biçdg surçklav“ — giz kelv.

46-ç TOLHA

Yyldvirin avc.

ƏDGƏ CAG.

Dor barlata zəngsig umşad, zəngsin syl ygmydin çilgç-inb şinzln.

Yyldvir kezə bolzaxinъ temdgltн.

I

1. Bi degtr umşzanav
2. Sanz traktr zurzana.
3. Ci xulsar xavçad şavr ger bərzənəç.
4. Bidn-gyzrlədə noman daszananvdn.
5. Tadn ershən gəzəd harhzanat.
6. Edn bas dərldə kehəd noman surcana.

II

1. Bi umş-zana-v.
2. Ci umş-zana-ç.
3. En (ter) umş-zana.
4. Bidn umş-zana-vdn.
5. Ta (tadn) umş-zana-t.
6. Edn (tedn) umş-zana.

TOLDZ AVTN. 1. Evrə sijin (sisin) boln taldan kynə (ulsin) minb oda kegçinb boln jun-çign jumn oda bolzaxinъ medylzaxla yyldvirin ədgə cag giz ne'ədnə.

2. Yyldvirin ədgə cag: nə, na, zənə, zana, gidg çilgçə soldimn.

3. V, vdn, ç, t, gidg çilgçs yyldvirin ədgə cagin çilgçsin daru siçgdnə.

Evrən kex kədilmiş.

En dor bərlata zəngsig umşad taldın buulhz
cegmydin ormd kergtə çilgçsinə olz viçtn.

1. Bi zurg zur... 2. Bidn degtr umş... 3. Çi viçg
4. Ta xə kirh... 5. Bidn tanlə dərldə kehəd kədilmişər
6. Adun sənər tarhl... 7. Tanaxn tarahan coglul... 8. N
malan xudgas usl... 9. Tedn əas kədilmişən dərldəd k
10. Çi jir xurdar boln sənər umşdg bolv...

47-ç TOLHA

ƏNGRSN CAG.

Dor bərlata bəəsn zəngsig umşad, zəngsin syl yg
çilgçsinə şinzeltn.

Yyldvr kezə bolzaxinə temdgltn.

1. Bi viçg viçləv. Bidn viçg viçləvdn.
2. Çi viçg viç-lə-ç. Ta viçg viç-lə-t.
3. En (ter) viçg viç-lə. Edn (tedn) viçg viç-lə.

1. Bi zurg zur-la-v. Bidn zurg zur-la-vdn.

2. Çi zurg zur-la-ç. Ta zurg zur-la-t.

3. En (ter) zurg zur-la. Edn (tedn) zurg zur-la.

1. Bi dərld-lə-v. Bidn dərld-lə-vdn.

2. Çi dərld-lə-ç. Ta dərld-lə-t.

3. En (ter) dərld-lə. Edn (tedn) dərld-lə.

*TODLZ AVTN. 1. Davz odsn tərin tuskig mea
zəx yyldvrig — yyldvirin əngrsn cag giz keldimn.*

Ylgyrnb: Bi umşlav. ler kellə. Mərn usan uu

2. Yyldvirin əngrsn cag-la, lə gidg çilgçta boldin

*3. V, vdn, ç, t gidg çilgçs en la, lə gidg çilgç
ard xamdan viçgdnə.*

Evrən kex kədləmiş.

En dor barlata zəngsig taldıň buulhız biçəd, cegmydin
rmd kergətə çilgçisini olz biçtn.

1. Bi biçg biç... 2. Çi gəzəd umş... 3. En bagcın əvs...
... 4. Bidn çindh əsk... 5. Adu usl... 6. Edn kolxozin pıpp
əd kırh... 7. Tedn əvsən sənər oval... 8. Bi xovcan yms...
Bidn bijdən narna cur vər... 10. Edn (tedn) malan usl...
11. Mana kolxozin kombajn tərən deer kədl... 12. Tanr kesn
ədləmişən dangın dərldəd ke... 13. Bi Leninə nertə pione-
rın byrdlhnd bəəsn tələdən xamg josin, avjasını dutu uga
ycə... 14. Çi endr ert bos...

48-ç TOLHA

En dor barlata bəəx zəngsig umşad, zəngsin syl ygmy-
in çilgçisini şinzltn.

Yıldvr kezə bolzaxini temdgltн.

1. Bi irgcədən hurvdıç vagt orxv. 2. Mana kolxoz irgcədən
nzlkəsn ikər tərə tərx. 3. Badm nand biçg biçx. 4. Çi bas
and biçxç. 5. Ta gəzəd sənər umşxlarn socializm byrdəlhə
ədləmiş sənər təpəxt. 6. Noman gyzrəd surad, komsomolin,
artin surhmz sənər avxlarn josta Leninə açıır bolxvdn.
7. Namrtan mana kolxoz traktrar hazr xahlx. 8. Kolxozañ
ənər batlad kədləşən dərldəd kexlə, tegəd zudig bidn dilx.
9. Bidn manhdurtan kolxozin tərənə xuralhnd nəkd bolnavdn.
10. Gyzrəd, dərldəd kexlərn kədləşən sənər kycəz çadxt.
1. Bi ke-x-v. Bidn ke-x-vdn.
2. Çi ke-x-ç. Ta (tadn, tanr) ke-x-t.
3. En (ter) ke-x. Edn (tedn) ke-x.

TODLZ AVTN: 1. Irəd uga cagin tusk tərig urdasını
medylzəx yyıldvirig-yyıldvirin irx (irgc) cag giz nerəddimn.

Ylgyrnъ: Bi əvs xadnav. Manhdur səxn ədr bolx.

2. Irx cagin çilgçını: x, na, nə.

3. V, vdn, ç, t—gidg çilgçs en irx cagin çilgçsin
ard xamdan siçgdno.

Evrən kex kədləmiş.

En dor barlata zəngsig taldıň buulhəz biçəd, cegmyz
ormd kergtə çilgçısın olz biçtn.

1. Badm surhulb sur...
2. Bi xavrtan tərənə kədlə
jov...
3. Ta irgçdən əvs xadxlarn bas dərlədəd kədil...
4. Tedn bas surhulədan or...
5. Manhdurtan mana e
gəzəd har...
6. Əryndən malig bu usl...
7. Dara — dar
vişən uhaxlarn çevirər bəədg sur...
8. Bi ert bosz no
das...
9. Ci nanla dərldxlərn bas ert bos...
10. Ter bas
bos...

49-ç TOLHA

GRAMMATIKIN TUSK — „KELNƏ YGIN XARANHÜ

En dor barlata bəəsn grammatikd kelgddg-şin ne
(ygmydig) evrənnəy ygər cəəlhəz əgtn.

1. Bar yzg, har yzg gisn jamaran jılıltəv?
1. Zəng gisn jumb?
3. Ceg gisn jumb?
4. Jaxla ceg təvdv?
4. Ceg təvdg kedy uçr bəənə?
6. Kaviçk jaxla təvdv?

1-ç ESV. En grammatikin II-ç xəvərd-bəəsn-grammatikin t
nerdig salhəz avad, alfavitin dig-darahar biçz avtn.

2-ç ESV. En degtrin III-ç xəvərd bəəsn-grammatikin t
nerdig salhəz avad, alfavitin dig-darahar bulhəz biçtn.

3-ç ESV. IV xəvərd bəəsn grammatikin tusk nerdig cug
salhəz avad, bas alfavitin dig daraharnı biçz avtn.

4-ç ESV. Ter biçsn grammatikin tusk nerdən cugtəhinə
dyləd neg grammatikin tusk — biçkn „kelnə ygin xaranhu“ ke

SYL

I XƏVƏR

Zəng boln ceg	3
Ik yzgyd biçgin ekld, cegin xeen	3—4
Ik yzg kynə nernd	3—5
Ik yzg tengsin, nuurin boln holin uulin nerdt	5—6
Ik yzg yzg orn-nutgin, balhsna, ənə nerdt	6—7
Ik yzg parvlənə sovxozin ko- kozin nerdt	7—8
Ik yzg gəzədin boln, zurnalın nerdt	8—9
Davlıhn	9

II XƏVƏR

Zəngig jamaran kevər biçxin tusk	10—11
Zəngig jamaran kevər biçxin tusk	11—12
Davlıhn	12—13
Sud boln xəryd zəng	13—15
Xojr ygər, hurvn ygər biçgddg şud zəngs	15—16
Dərvəd ygər biçgddg şud zəngs	16—17
Xəryd zəngs	17—18
Kelgç boln surgç, xəkrgç ajsta zəngs	19
Surgçzəngs	19—20
Xəkrgç zəngs	20—21
Davlıhn	21—23
Survı jahz kexin tusk	23—24
Yg byrdıhn ekn yg boln tynəs salğc yg	24—25

III XƏVƏR

Əhin tusk sərhulə (fonetika)	
Nilvrin tusk	26—27
Egşg (duuta) boln xadvr əs	27—29
Duuta yrgyd	29—30

25. Ygın zəelhn	30—31
26. Xatuhar boln zəelər sonsgddg ygmyd gisn jumb?	31—33
27. Utar, axrar, əmtin axrar sonsgd- dg egşg əs	33—34
28. Egşg əsig çik bışxin tusk	34—35
29. Ətə boln bytnq xadvr yzgyd	36—37
30. Bytnqər sonsddg xadvr yzgy- dig çik bışxin tusk	37—38
31. „b“ zəeln temdgig biçgt orulz bışixin tusk	38—40
32. „b“ es biçdg uçrmud	40
33. „G“, „h“ xojrığ biçlh	41
34. „N“, „n“ xojrən jılılh	41—42
35. Alfavit gisn jumb?	42—44

IV XƏVƏR

Ygın xuranlıhun tusk kedilmiş	
36. Kelnə ygın xuranlı gisn jumb?	45—46
37. Kelnə ygın xuranlıhun tuskar kex kedilmiş	47—49
38. Evrə bisinə təla biçkn „kelnə ygın xaranlı“ biçtn	
39. Neg byl ygmyd	49—50
40. Neg ygəs salğc ygmydig olz biçtn	51—52

V XƏVƏR

Yıldırı boln bəəggəc nern

41. Yıldırı	53
42. Nern	54—55
43. Evrə boln şıslı nern	55—57
44. Negn boln oln too	57
45. Oçr nern	58—59
46. Yıldırı avc (ədgə cag)	59—60
47. Əngrsn cag	60—61
48. Irx cag	61—62
49. Grammatikin tusk „kelnə ygın xuranlı“	62

Цена 90 к.

~~10 руб.
заноз. № 43610~~

ГРАММАТИКА
для 3-го года обучения

На калмыцком языке

